

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

Odjel za povijest

**UTJECAJ LIVIJE DRUZILE NA CARSKU
POLITIKU**

Diplomski rad

Kandidat: Maja Grdić

Mentor: doc. dr. sc. Mladen Tomorad

Zagreb, siječanj 2017.

SADRŽAJ

UVOD	3
1. POLOŽAJ ŽENA U KASNOJ REPUBLICI I RANOM CARSTVU	4
1.1. RAZDOBLJE KASNE REPUBLIKE.....	6
1.2. AUGUSTOVO ZAKONODAVSTVO	7
2. ANTIČKI IZVORI O LIVIJI DRUZILI	9
2.1. MARKO VELEJ PATERKUL	10
2.2. PUBLIJE KORNELIJE TACIT	11
2.3. GAJ SVETONIJE TRANKVIL	12
2.4. DION KASIJE.....	13
3. BRAK I POLITIKA	14
4. IZVAN JAVNOSTI.....	17
5. ŽENA PRINCEPSA	20
5.1. LIVIJIN UTJECAJ NA DRUŠTVENU POLITIKU	21
5.1.1. LIVIJINA ULOGA U DRUŠTVENOM I MORALNOM PROGRAMU	23
5.1.2. KONTRADIKCIJE LIVIJE DRUZILE	27
6. LIVIJIN UTJECAJ NA POLITIKU	32
6.1. TEMELJI LIVIJINE UTJECAJNOSTI	34
7. BORBA ZA PRIJESTOLJE	38
8. AUGUSTOVA OPORUKA	41
9. MAJKA PRINCEPSA	44
9.1. LIVIJIN UTJECAJ NA TIBERIJA	45
9.2. SUKOB OKO VLASTI	48
9.3. LIVIJINA SMRT	50
10. LIVIJIN PRIKAZ U UMJETNOSTI.....	51

12.	POPIS ILUSTRACIJA	58
13.	POPIS KRATICA.....	59
14.	BIBLIOGRAFIJA.....	60
14.1.	Izvori	60
14. 2.	Literatura.....	60

UVOD

Tema ovog diplomskog rada je, kako i sam naslov ukazuje, utjecaj jedne od najmoćnijih žena u povijesti carskoga Rima, Livije Druzile, na politiku prvog rimskog cara Augusta, a zatim i na njegovog nasljednika Tiberija. Transformacija Rimske Republike u Carstvo konfuzno je razdoblje koje još uvijek u određenim segmentima predstavlja misterij za današnje povjesničare. U vremenu kada su društvene promjene, potaknute odgovarajućom društvenom politikom, omogućile i pospješile transformaciju političkog života i formiranje novog državnog poretka, upravo se Livija pomoću carske politike nametnula kao jedna od vodećih figura tog procesa zahvaljujući bračnim i obiteljskim vezama s najmoćnijim muškarcima toga doba, ali i vlastitim izvanrednim sposobnostima.

Unatoč tome što se Livija smatra jednom od najpoznatijih žena u rimskoj povijesti, njezinu stvarnu ulogu i utjecaj u ranoj povijesti Carstva nije jednostavno otkriti i definirati. Prilikom takvog istraživanja problemi nastaju zbog oskudnosti i upitne vjerodostojnosti antičkih povijesnih izvora koji postaju izrazito opskurni kada su u pitanju ženske osobe čija je javna i politička djelatnost bila onemogućena njihovim ograničenim društvenim položajem te stoga nisu posebno zanimale isključivo muške antičke autore. Zbog navedenih razloga povijest žena je sve do nedavno budila malo zanimanja kod suvremenih povjesničara te je takva tematika relativno slabo obrađena, što također predstavlja značajnu zapreku prilikom ovakvih istraživanja. Iz tog je razloga cilj ovoga rada definirati utjecaj Livije Druzile na politiku prvih careva, istražiti važnost njezine uloge za uspješno provođenje navedene politike te objasniti njezin jedinstveni status ikone u Rimskom Carstvu.

Kako bismo mogli provesti ovakvo istraživanje, moramo pristupiti kritičkom proučavanju antičkih povijesnih izvora i arheoloških pronalazaka te ih komparirati sa suvremenim povijesnim istraživanjima političke, društvene i kulturalne povijesti, ali i povijesti umjetnosti kako bismo mogli u potpunosti shvatiti značenje položaja i utjecaja Livije Druzile u političkom i društvenom kontekstu ranoga Carstva.

Suvremena historiografija tek se nedavno počela značajnije usmjeravati na objektivno istraživanje Livije Druzile, ali takvi su radovi još relativno rijetki i teško dostupni. Većina

povjesničara koji se bave razdobljem ranoga Carstva Liviji tradicionalno pridaju sporednu ulogu ili je usputno spominju kao jednu od povijesnih zanimljivosti, pri čemu redovito nekritički koriste pisanja pristranih antičkih povjesničara Svetonija, Tacita i Diona Kasija, koji su svojim djelima stvorili grotesknu sliku Livije kakva se održala do današnjih dana u suvremenoj kulturi.

Međutim, zahvaljujući nedavnoj promjeni trendova u historiografiji i većoj zainteresiranosti povjesničara za otkrivanje povijesti žena, radovi o Liviji, ali i drugim imperijalnim ženama, počinju se češće objavljivati. O njezinom životu, javnom djelovanju i utjecaju opširnije su pisali povjesničari R. Bauman, E. Wood, A. Barret, J. Burns te M. Mudd, N. Pucell i dr. koji u svojim radovima pokušavaju pružiti objektivnu interpretaciju antičkih autora, kompariranu sa suvremenim povijesnim istraživanjima, kako bi uklonili pretjerano negativnu sliku stvorenu na temelju pisanja antičkih autora nesklonih carskoj vlasti te kako bi prikazali stvarnu Liviju Druzilu.

1. POLOŽAJ ŽENA U KASNOJ REPUBLICI I RANOM CARSTVU

Kako bismo mogli u potpunosti razumjeti manifestaciju utjecaja Livije Druzile u ranom Carstvu, moramo obratiti pozornost na položaj žena u rimskom društvu, koji je stoljećima određivao gotovo sve segmente njihova života te im onemogućio slobodnu javnog djelovanja i ograničio njihov utjecaj na privatnu sferu. Unatoč tome što je njihov društveni status s vremenom doživio transformaciju i omogućio im određenu emancipaciju, samo su rijetke sposobne i bogate žene uspjele izaći iz anonimnosti.

Od najranije rimske povijesti društvena uloga žena bila je formalno ograničena gotovo isključivo na brigu za obitelj i rađanje djece. Unatoč tome što su, kao i muškarci, mogle posjedovati građanski status, on im nije omogućio pravo javnoga glasa, kao ni mogućnost obnašanja javnih državnih službi.¹ Njihov društveni položaj određen je prvenstveno Zakonikom dvanaest ploča prema kojemu vrhovni autoritet nad članovima obitelji posjeduje *pater familias*,

¹ POMEROY 1995: 150; HEMELRIJK 2005: 10; TREGGIARI 2007: 131-132. Premda je ženin građanski status bio važan za sklapanje brakova u skladu s rimskim zakonom u svrhu stvaranja legitimne djece građanskog statusa, on joj nije omogućio sudjelovanja u javnim poslovima, već ću njezine aktivnosti bile gotovo posve ograničene kućanstvo i brigu o obitelji.

koji kao najstariji muškarac u obitelji² ima pravo dogovarati brakove i razvode, te kontrolirati imovinu svih članova obitelji. Kćeri su od očeve kontrole mogle biti oslobođene ili *cum manu* brakom, koji ih je podvrgavao muževoj kontroli, ili očevom smrću ako se nalaze u *sine manu* braku koji je kćeri ostavljao pod očevim autoritetom.³ Nakon smrti *pater familias* kći je dolazila pod skrbništvo oporučno određenog tutora koji je skrbio o njoj, upravljao njezinim posjedima i nadgledao poslovne transakcije jer, premda su žene imale pravo posjedovati i nasljeđivati imovinu te pisati oporuke, nisu imale pravo samostalnog upravljanja.⁴ Za tutora je najčešće određen njezin muž ili najbliži rođak, a u slučaju da ga *pater familias* nije odredio, država bi to učinila umjesto njega.⁵ Jedine žene koje su još od rane Republike bile oslobođene autoriteta *pater familias* ili od tutorskog skrbništva bile su vestalske djevice, kojima je njihov status osiguravao emancipaciju od obje institucije.⁶

Međutim, tijekom 2. st. pr. Kr. nastupile su određene promjene jer je zbog političkih i društvenih okolnosti određen broj Rimljana akumulirao značajnu količinu bogatstva i posjeda u svojim rukama, te se stoga pojavio ozbiljan problem njihove ostavštine jer su žene često proglašavane nasljednicama tog bogatstva.⁷ Iz tog razloga na snagu je stupio *Lex Voconia*, zakon koji je zabranio pripadnicima najviše društvene klase da u svojim oporukama proglase ženu za

² TREGGIARI 2007: 132-133; MACLACHLAN 2013: 31. Najstariju kodifikaciju rimskoga prava, koja se odnosi na javno i privatno pravo, izradili su decemviri koji su upravljali Rimom 452. god. pr. Kr. po uzoru na grčke zakone te će upravo ova kodifikacija kasnije postati temeljem rimskoga zakonodavstva. Zakoni su bili napisani na brončanim pločama i izloženi na forumu kako bi svi bili upoznati s njihovim sadržajem. Zakonik će imati dvostruku funkciju, istovremeno će ograničavati ženino djelovanje, ali će je isto tako u određenoj mjeri i štiti.

³ GAI. *Inst.* 1.1.-3; POMEROY 1995: 152-155; TREGGIARI 2007: 134. *Pater familias* je odlučivao hoće li se kći udati u *cum manu* brak, kojim ona i sva njezina imovina dolazi pod vlast muža i njegove obitelji, ili će se udati *in manu*, pri čemu ostaje pod očevom kontrolom i zaštitom te nastavlja biti dio njegove obitelji. U ranoj Republici češće su se sklapali *cum manu* brakovi, dok su *sine manu* bili rijetki.

⁴ GAI. *Inst.* 1.114-5, 2.46; POMEROY 1995: 151; TREGGIARI 2007: 136. Žene moraju imati tutora zato što same nisu sposobne upravljati svojom imovinom te samo on može odlučivati o njezinoj imovini.

⁵ GAI. *Inst.* 1.155; POMEROY 1995: 152-153; MACLACHLAN 2013: 31-32. Udajom *in manu* ženin muž nije postao njezin *pater familias* jer nije ulazila u njegovu obitelj, ali svejedno je morala dobiti zakonskog skrbnika nakon smrti svoga oca, premda odabrani tutor nije imao autoritet nad njom kao *pater familias*.

⁶ GAI. *Inst.* 1.144-5; POMEROY 1995: 151. Broj vestalskih djevice bio je vrlo ograničen te je takva čast bila samo rijetkima dostupna.

⁷ TREGGIARI 2007: 135; MACLACHLAN 2013: 64. Žena ima pravo naslijediti dio muževe imovine ako se nalazi u *cum manu* braku. U slučaju da se nalazi u *in manu* braku, tada ima pravo na očevu ostavštinu u skladu s njegovom oporukom. Ovakvom praksom povećavalo se bogatstvo u rukama žena, ali se istovremeno smanjila i njegova distribucija što je izazvalo zabrinutost u državi.

svoga jedinog nasljednika. Zakonom je također regulirana i količina bogatstva koju žena smije zakonski nasljediti.⁸

1.1. RAZDOBLJE KASNE REPUBLIKE

Unatoč tome što zbog nedostatka pisanih izvora ne možemo točno rekonstruirati zakonodavni i ekonomski položaj žena s građanskim statusom, gotovo je sigurno da su zbog građanskih ratova i proskribicija u 1. st. pr. Kr. žene dobile slobodniji položaj nego u ranijem razdoblju.⁹ Premda je restriktivna zakonodavna politika zabranjivala akumulaciju bogatstva u rukama žena, one su ipak, zahvaljujući rupama u zakonu, dolazile u posjed značajnog bogatstva.¹⁰ Međutim, prema zakonu je emancipiranim ženama i dalje bio potreban doživotni tutor za nadgledanje i provedbu važnih poslovnih transakcija, ali ta institucija u ovom razdoblju gubi na značenju te brojne moćne žene samostalno upravljaju svojim posjedima. Osim negativnih demografskih trendova, na povećanje ženske slobode također su utjecali i *sine manu* brakovi koji su omogućili ženi da nakon smrti svoga *pater familiasa* postane samostalna i formalno podložna samo tutoru. Budući da je ovaj tip braka olakšavao i razvode, koji postaju sve uobičajeniji u ovom razdoblju, povjesničari smatraju da su upravo *sine manu* brakovi povezani s porastom trenda ženskog, ali i općenitog individualizma u 1. st. pr. Kr.¹¹

Premda je ženama više klase javno političko djelovanje formalno bilo zabranjeno, bogate i sposobne žene često su neformalno vršile utjecaj na političke aktivnosti svojih muževa, sinova i

⁸ GAI. *Inst.* 2.274; TREGGIARI 2007: 135; MACLACHLAN 2013: 64-65. Nije potpuno jasno je li ovaj zakon trebao spriječiti akumulaciju bogatstva u rukama žena ili je trebao općenito potaknuti daljnju distribuciju bogatstva, neovisno o ženama. Zakon se nije odnosio na vestalke.

⁹ TREGGIARI 2007: 134, 139; HALLET 2012: 374-375. Stoljeće građanskih ratova odgovorno je za povećanje smrtnosti muških patricija, što će također za posljedicu imati povećanje samostalnosti i utjecaja žena.

¹⁰ POMEROY 1995: 162-163; HALLET 2012: 374-375; MACLACHLAN 2013: 65. Žene moćnih rimskih obitelji postale su iznimno utjecajne. Neke od njih aktivno su sudjelovale u društvenim i političkim poslovima muškaraca iz svoje obitelji, ali su isto tako pomagale i financirale njihove političke aktivnosti,

¹¹ GAI. *Inst.* 1.114-5; POMEROY 1995: 155; TREGGIARI 2007: 136. Brakovi su tradicionalno sklapani i razvrgavani zbog stjecanja političke i financijske prednosti. *Sine manu* brakovi olakšali su tu praksu te su omogućili ženama da nakon serije brakova steknu značajno bogatstvo, doksu im istovremeno omogućili i značajan ekonomski i društveni utjecaj. Kasnije je i ženama omogućeno da traže razvod braka, dok je ranije ta pogodnost bila dopuštena samo muškarcima u slučaju ženinog preljuba ili sterilnosti. Manja važnost obitelji i posljedični porast individualizma, zbog utjecaja helenizma, omogućili su uspon Julija Cezara, Oktavijana i drugih istaknutih muškaraca.

drugih bliskih rođaka. Ženin utjecaj proizlazio je iz njezine ekonomske moći, ali i iz njezinog statusa rimske matrone, kojim je dobivala autoritet unutar kućanstva i pravo sudjelovanja u društvenim aktivnostima. Unatoč tome što se formalno nalazila izvan aktivnosti političkog života, žena je mogla tajno, „iza scene“ utjecati na mužev posao, upravljati njegovim posjedima i poticati njegovu političku karijeru sklapanjem političkih veza i skupljanjem važnih informacija.¹²

Od brojnih utjecajnih žena iz doba Republike koje će kasnije biti slavljene, svakako je najpoznatija i najcjenjenija bila Kornelija, majka braće Grakho, koja se unatoč svom političkom i društvenom utjecaju predstavljala u rimskom društvu kao idealna matrona, te će poslužiti kao uzor i model ponašanja kasnijim utjecajnim ženama, među kojima se svakako ističe Livija Druzila.¹³ Za razliku od Kornelije, druga utjecajna žena Fulvija se u rimskom društvu prikazivala kao primjer rimske žene najgore vrste jer se ponašala preslobodno, nije se podvrgavala muškoj kontroli, već je sama željela otvoreno vladati i zapovijedati te je stoga imperijalnim ženama predstavljala negativan model ženskog ponašanja koji predstavlja prijetnju i samoj državi.¹⁴ Međutim, unatoč njihovim sposobnostima, utjecaj rimskih žena ovisio je prvenstveno o njihovoj povezanosti s moćnim i istaknutim muškarcima iz obitelji jer je i sam ženin društveni status ovisio o njezinom mužu ili ocu, stoga je i njezin položaj bio relativno nesiguran.¹⁵

1.2. AUGUSTOVO ZAKONODAVSTVO

Stoljeće rimskih građanskih ratova prouzrokovalo je kaotično političko i društveno stanje koje je odgovorno ne samo za smanjenje muške populacije, već i za gubitak kontrole očeva nad

¹² POMEROY 1995: 176-177; HEMELRIJK 2005: 6-8; TREGGIARI 2007: 139-140. Matrona je bila svaka udana žena višeg društvenog statusa, a uz nju su se vezale tradicionalne vrijednosti poput čednosti, neporočnosti, skromnosti, predanosti mužu i sl. Njezina službena društvena uloga bila je briga za obitelj, zabavljanje muževih gostiju i pomaganje pripadnicima nižeg društvenog statusa.

¹³ QUINT. *Inst. Orat.* 1.1.6; HALLET 2012: 375; MACLACHLAN 2013:67-68; ZAGER 2014: 30-31. Kornelijino poticanje filozofije i retorike, kao i druženje s brojnim intelektualcima toga vremena, nije naišlo na društveno neodobravanje jer je izgledalo kao prihvatljiv društveni intelektualni poticaj, a ne želja za političkom moći. Međutim, Kornelija je svakako bila uključena u političke aktivnosti svojih sinova, poticala je i promovirala njihove političke ciljeve i pružala im političke savjete.

¹⁴ PLUT. *Ant.* 30.1-4; HALLET 2012: 375; MACLACHLAN 2013: 101-102. Fulvija je bila treća žena Marka Antonija, poznata po svojoj iznimnoj moći i utjecaju. U ratu između Marka Antonija i Oktavijana, zajedno s mužem se vojno suprotstavila budućem rimskom caru.

¹⁵ HEMELRIJK2005: 10. Žene koje pripadaju višoj klasi, povezane su s njom preko oca ili muža o kojima i ovisi njihov društveni status.

svojim kćerima, dok je popularnost *sine manu* brakova dovela do njihovog raspada i prouzrokovala krizu obiteljskog života.¹⁶ Rimljani su smatrali da je za političku i društvenu degradaciju prvenstveno odgovoran moralni pad građana, koji su se zbog želje za bogatstvom i luksuzom od dobrih rimskih građana pretvorili u kompetitivne individualce, i tako doveli u opasnost i samu rimsku državu. Kako bi obnovio društveno, a time i političko uređenje, August je javno propagirao mit o zlatnom dobu Rima i nužnosti povratka tradicionalnog rimskog morala, čime je prvenstveno nastojao legitimirati svoju nametljivu društvenu politiku, ali i prikriti revolucionarnu transformaciju političkog uređenja. Svoju sveopću društvenu promjenu za spas rimske države August je temeljio na opsežnim moralnim i društvenim zakonima kojima je pokušao regulirati i kontrolirati društveni i obiteljski život svih rimskih građana.¹⁷

Augustova serija zakona pod nazivom *Lex Iulia* donesena je vjerojatno 19. ili 18. god. pr. Kr. u svrhu reguliranja svakodnevnog života rimskih građana, koji se sve više nalazio pod helenističkim utjecajem. *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus* temeljio se na opsežnom sustavu nagrada i kazni te je trebao potaknuti obnovu obitelji i poticati reproduktivnu aktivnost više klase. Kao nagradu, muškarcima je veći broj djece osiguravao bolju društvenu poziciju i brži karijerni uspon, dok je ženama s troje djece omogućena legalna sloboda od tutorskog skrbništva – *ius trium liberorum*. Međutim, izbjegavanje sklapanja braka i stvaranja djece dovelo je do ograničavanja prava nasljeđivanja i stjecanja imovine.¹⁸

Kako bi se osigurao što veći broj legitimne djece, *Lex Iulia de Adulteriis Coercendis* prisiljavao je rastavljene žene i udovice na ponovnu udaju, unatoč tome što su se žene sa samo jednim mužem javno slavile kao tradicionalne i idealne rimske žene.¹⁹ Tradicionalni rimski

¹⁶ POMEROY 1995: 158; HALLET 2012: 374; MACLACHLAN 2013: 125. Civilni ratovi i proskribicije značajno su smanjile brojnost muškaraca iz redova senatora i vitezova, što je dovelo do povećanja slobode žene zbog nedostatka kontrole *pater familiasa*.

¹⁷ BEARD 2015: 192; ALSTON 2015: 283. Rimljani su probleme u političkom sustavu shvaćali kao manifestaciju društvenih problema. Budući da su se javne vrline i običaji temeljili na moralu koji je utjecao na religijske, obiteljske i državne odnose, moralni i kulturni pad prouzrokovao je i društveni pad jer su osobne koristi utjecale na političke odluke i na taj način štatile dobrobiti države. August je stoga želio prikladnim zakonodavstvom obnoviti i ojačati ideje autoriteta i prikladnog obiteljskog i religijskog ponašanja, ali njegovi nametljivi zakoni izazvali su nezadovoljstvo građana.

¹⁸ GAI. *Inst.* 2.286, 1.194; BAUMAN 2003: 105; WALLACE-HADRILL 2009: 251; HALLET 2012: 373-374. Stimulacija rađanja bila je odgovor na izumiranje plemstva u 1. st. pr. Kr. s ciljem povećanja broja muške djece potrebne za vojsku i upravljanje državom.

¹⁹ OVID. *Trist.* 2.161-64; BAUMAN 2003: 105; POMEROY 1995: 161; HALLET 2012: 374. U odnosu prema udovicama stvarala se tenzija između Augustove želje za djecom i tradicionalne ideje vjerne žene s jednim mužem, poznate i kao *univira*.

moral i običaje August je također nastojao vratiti i proglašenjem seksualnih odnosa između udanih žena i muškaraca s kojima nisu u braku javnim zločinom. Prema navedenom zakonu, ako je želio, otac je mogao ubiti svoju kćer preljubnicu, a muž je takvu ženu morao prijaviti, nakon čega bi bila javno osuđena i poslana u egzil, dok bi sva njena imovina bila konfiscirana. Kako bi se obnovile aristokratske obitelji te kontrolirala i osigurala legitimnost djece više klase potrebne za upravljanjem državom, zakonom su posebno regulirani i bračni odnosi senatora i njihovih muških potomaka.²⁰ Osim obnove najviše rimske društvene klase, August je svojom društvenom politikom poticanja brakova i rađanja djece prisilio najbogatije i najmoćnije rimske obitelji na dijeljenje svojih financijskih resursa između sve brojnijih članova, kako bi oslabio političku snagu najutjecajnijih aristokratskih obitelji te tako u konačnici spriječio pojavu moćnih suparnika u kontroli vlasti.²¹

August se za provedbu i prihvaćanje svojih zakona, nadopunjenih 9. godine, prvenstveno poslužio istaknutim ženama iz svoje obitelji. Manipulirajući njihovim prikazom u javnosti, koristio ih je kao savršene modele i uzore besprijekornog ženskog ponašanja koje Rimljanke svih statusa trebaju slijediti i imitirati. Zbog navedene društvene politike, upravo su žene iz Augustove obitelji, a pogotovo Livija Druzila, postale izrazito važne za državu, što im je omogućilo ne samo iznimni utjecaj na društvena, već i na politička zbivanja.²²

2. ANTIČKI IZVORI O LIVIJI DRUZILI

Prilikom istraživanja povijesti staroga vijeka svaki se povjesničar susreće s ozbiljnim problemom dostupnosti i vjerodostojnosti povijesnih izvora. Osim što su često fragmentarna i

²⁰ DIO. LVI.16.1-2; TREGGIARI 2007: 144-145; HALLET 2012: 373. Prema navedenom zakonu, senatori i njihovi potomci nisu smjeli oženiti ženu oslobođenu od ropstva ili sumnjivog društvenog statusa.

²¹ WALLACE-HADRILL 2009: 254; HALLET 2012: 374. August si je osigurao najvišu državnu poziciju zahvaljujući transformaciji republikanskog oblika vlasti u nasljednu monarhiju, dok je trajna koncentracija moći u njegovim rukama omogućila ženama iz njegove obitelji veću moć i utjecaj nego ijednoj ženi prije.

²² POMEROY 1995: 183; TREGGIARI 2007: 142-144. Augustovi zakoni iz 9. god. nazivaju se *Lex Papia Poppaea*. Kako bi se potaklo usvajanje ponašanja nametnutog zakonima, žene iz Augustove obitelji slale su javnu poruku da sve rimske građanke imaju važnu ulogu u društvu koju trebaju ispuniti za dobrobit same države. Od svih istaknutih žena, upravo je Livija Druzila postala model idealne matrone i rimske carice koju će ostale imperijalne žene nastojati imitirati i doseći razinu njezinog utjecaja.

nepotpuna, djela antičkih autora nalaze se i pod utjecajem njihovih vlastitih predrasuda te ih se, zbog moguće falsifikacije, bez pomne analize ne može prihvatiti kao objektivne prikaze povijesnih događaja ili osoba. Kada je u pitanju povijest žena, navedeni problemi postaju još kompleksniji. Tijekom pisanja svojih djela, antički autori posve su se usmjeravali na središnje muške figure svojih istraživanja, dok su žene, kao osobe od sekundarnog značenja, ostale zanemarene. Zanimanje za žene antički autori su pokazivali samo zbog njihovog odnosa sa središnjom figurom i rijetko su im posvećivali pozornost kao individualnim osobama.²³ Međutim, za detaljnije proučavanje Livije Druzile problematičnim se također pokazala šutnja njezinih suvremenika jer značajnije informacije o njoj možemo dobiti samo iz djela povjesničara Veleja Paterkula, što nas prisiljava da se opsežnije koristimo djelima kasnijih povjesničara: Tacita, Svetonija i Diona Kasija.²⁴

2.1. MARKO VELEJ PATERKUL

Suvremenik Livije Druzile, rimski povjesničar Velej Paterkul (19. pr. Kr. – 31. god.), u svom poznatom djelu *Rimska povijest (Historiae Romanae)* iznosi sažeti prikaz rimske povijesti od legendarnog pada Troje, pa sve do 30. godine. Budući da je bio zagovornik dinastičkog uređenja rimske države, a možda i stoga što je pisao za Tiberijevog i Livijinog života,²⁵ Paterkul jedini od antičkih autor piše o Liviji isključivo pozitivno i izražava joj iskreno divljenje kao „najizvrsnijoj ženi među svim Rimljankama.“²⁶ Međutim, unatoč tome što je njezin suvremenik te što podržava i ističe njezinu iznimnu društvenu poziciju, kao i njezin nadasve blagotvoran utjecaj,²⁷ o

²³ BARRET 2002: 229-230. Livija Druzila kao pojedinac ne pobuđuje posebno zanimanje kod antičkih autora. Međutim, zahvaljujući svom prisnom odnosu s Augustom i Tiberijem, Livija ponekad dominira povijesnom scenom u literarnom narativu, unatoč tome što je najčešće pozadinski lik.

²⁴ ZAGER 2014: 17. Budući da su navedeni autori živjeli nakon Livijine smrti, njihovo pisanje nikako se ne može shvatiti kao objektivna istina te ih se ne može koristiti bez kritičke analize. Međutim, kada se uklone falsificirane činjenice korištene u propagandne svrhe, u njihovom pisanju može se otkriti kako su Liviju, njezinu moć i utjecaj percipirali u Rimskom Castru desetljećima nakon njezine smrti.

²⁵ BARRET 2002: 233; ZAGER 2014: 20. Unatoč tome što Paterkul ponekad iznosi kritike o Tiberijevoj vladavini, njegova je objektivnost upitna jer se nalazio pod utjecajem osoba o kojima je pisao. Međutim, svakako je moguće kako njegovi stavovi o Liviji Druzili reflektiraju poglede cjelokupnog društva o najvažnijoj ženi Rima.

²⁶ VELL PAT. II.75.2

²⁷ VELL. PAT. II.130.4-5 Livija je bila istaknuta i moćna žena, a njezin je utjecaj uvijek bio blagotvoran.

konkretnijim Livijinim društvenim i političkim aktivnostima ne možemo gotovo ništa doznati iz pisanja Valeja Paterkula.

2.2. PUBLIJE KORNELIJE TACIT

Premda nije Livijin suvremenik, antički povjesničar Tacit (56. – 117.) predstavlja glavni povijesni izvor za razdoblje ranog Carstva od vremena cara Augusta do Nerona. Njegovo djelo *Anali (Annales)* sadrži izrazito negativnu karakterizaciju Livije Druzile koja se nikako ne može smatrati objektivnom jer je nastala pod utjecajem Tacitovog izrazitog nezadovoljstva transformacijom Rimske Republike u nasljednu monarhiju.²⁸ Osim nezadovoljstva političkim uređenjem, na Tacitovu objektivnost svakako je utjecala i njegova izrazita netrpeljivost prema ambicioznim imperijalnim ženama za koje je smatrao da upotrebljavaju intrige i zavjere kako bi iskoristile svoje moćne društvene pozicije i obiteljske veze u svrhu manipuliranja političkim procesima.²⁹

Ovakvo Tacitovo razmišljanje ne iznenađuje, antički izvori tradicionalno prikazuju politički moćne žene na negativan način jer je u rimskom društvu postojala gotovo iracionalna averzija prema ženskoj neovisnosti i potencijalnoj ambicioznosti koju su smatrali najgorom ženskom karakteristikom, upravo pogubnom za državu. Budući da je upravo Livija bila jedna od tih iznimno moćnih žena, ali i zato što je bila supruga čovjeka odgovornog za nestanak Republike, Tacit je stvorio sliku Livije kao zle maćehe i trovačice koja je ubojstvima i spletkama uspjela osigurati carsko prijestolje svome sinu i tako ostvariti vlastitu želju za vladanjem na štetu cijele države.³⁰ Prema Tacitovom pisanju, lukava Livija imala je izniman utjecaj na politička i

²⁸ ZAGER 2014: 21. Tacitovo negativno portretiranje Livije nastalo je djelomično kao odraz njegovog nezadovoljstva Tiberijevom vladavinom, a djelomično kao posljedica njegove općenite netrpeljivosti prema ženama koje se uključuju u javne poslove koji su se tradicionalno smatrali muškom sferom.

²⁹ BARRET 2002: 239-240; ZAGER 2014: 20-21. Smatra se kako Tacit nije mrzio sve žene, već nije mogao prihvatiti one koje su zloupotrebljavale svoju moć u svrhu manipuliranja i promoviranja interesa potencijalnih carskih nasljednika i na taj se način uplitale u važne državne poslove

³⁰ TAC. *Ann.* I.3; BARRET 2002: 116-117. Politički angažirane žene budile su veliki strah u rimskom društvu jer se smatralo da su zbog pretjerane ambicioznosti sklone nasilnom uklanjanju svojih protivnika koristeći pri tome otrov kao najčešće sredstvo. Zbog toga Tacit prenosi da je do smrti Augustovih nasljednika, Gaja i Lucija Cezara, možda došlo zbog spleta nesretnih okolnosti, ali možda i zbog zločina njihove maćehe koja je potom intrigama i nagovaranjem osigurala Tiberiju mjesto nasljednika Carstva.

društvena zbivanja u Rimu jer je mogla nametnuti svoje želje Augustu, dok je s Tiberijem dijelila vlast koju je on navodno preko nje i dobio.³¹ Premda jasno spominje kako je Livija posjedovala tradicionalne rimske vrline, Tacit joj najviše zamjera što je svoju poziciju i nezakonitu moć navodno koristila kako bi sebe i svoje prijatelje stavila iznad zakona, štiteći svoje i njihove interese na štetu državnih poslova.³²

2.3. GAJ SVETONIJE TRANKVIL

Dvanaest rimskih careva (*De Vita Caesarum*), glavno djelo povjesničara Svetonija (o. 69. – 122.), ne sadrži povijesne prikaze rimskih careva, već njihove biografije nastale na temelju neprovjerenih izvora, raznih glasina i anegdota, stoga se ne može smatrati objektivnim i koristiti bez prikladnog kritičkog aparata.³³ Budući da se u svom pisanju Svetonije posve fokusirao na muške figure, opisi žena vezanih uz njih su fragmentarni i izmanipulirani u svrhu slanja određene političke poruke. Iz tog razloga je Livija Druzila prikazana istovremeno kao dobra Augustova žena, kako bi i sam car bio prikazan u dobrom svjetlu, ali i kao loša Tiberijeva majka, kako bi se dodatno naglasila njegova loša vladavina i manjak autoriteta.³⁴

Prema Svetonijevoj interpretaciji, Livija je bila posve tradicionalna rimska matrona, ali je istovremeno netradicionalno imala određenog udjela u Augustovoj politici jer je princeps često tražio i koristio njezine savjete i razmišljanja o ranim političkim pitanjima.³⁵ Međutim, Svetonije također sugerira da, unatoč ovakvom odnosu, Livija nije mogla značajnije utjecati na Augustove političke odluke, čak niti po pitanju njegovog nasljednika, što je za nju bilo od iznimne važnosti.³⁶ Promatrajući cjelokupno djelo, Svetonijev prikaz Livije Druzile relativno je

³¹ TAC. *Ann.* I. 3, IV.57.3 Tiberije je pobjegao iz Rima jer nije mogao trpjeti svoju majku kao partnericu u vladanju, a nije ju mogao otjerati jer je upravo preko nje došao na vlast.

³² TAC. *Ann.* V.1.5, II.34.2-3, III.15.1, IV.2.1 Livija je zaštitila prijateljicu Urgulaniju od zakona, dok je Plancini, suđenoj za sudjelovanje u Germanikovom ubojstvu, osigurala oprost.

³³ BARRET 2002: 236-237. Budući da je bio tajnik careva Trajana i Hadrijana, Svetonije je imao pristup zapisima iz Senata, osobnim pismima te raznim zapisima prethodnih careva.

³⁴ ZAGER 2014: 21. Prikaz Livije Druzile na ovakav način reflektira Svetonijeve pozitivne stavove o Augustu i njegovoj politici, ali i negativnu percepciju Tiberija i njegove vladavine.

³⁵ SUET. *Aug.* 73, 84.1

³⁶ SUET. *Tib.* 21.2; BARRET 2002: 236. Livija je mogla utjecati na Augusta s vremena na vrijeme, ali nije mogla kontinuirano utjecati na političke događaje, kao što nije mogla utjecati na njegov odabir nasljednika.

pozitivan, ali sadrži i umjerene kritike nastale zbog njezine navodne pretjerane ambicioznosti u vrijeme Tiberijeve vladavine.³⁷

2.4. DION KASIJE

Rimska povijest (*Ρωμαϊκή Ιστορία*), djelo povjesničara Diona Kasija (o. 155. – 235.), nastalo je na temelju više neimenovanih i neanaliziranih izvora, ali i radova ranijih povjesničara te unatoč određenim prazninama u tekstu predstavlja važan izvor informacija o Liviji Druzili.³⁸ Zahvaljujući njegovom relativnom interesu za politički utjecajne žene, Dion Kasije donosi podatke o Liviji koji se u ranijim djelima nisu spominjali, ali je uočljivo kako upravo zbog želje za detaljnijim pisanjem povremeno koristi vlastitu imaginaciju, što dovodi u pitanje njegovu objektivnost.³⁹ Također je jasno kako Dion u svom pisanju iskazuje dvojne stavove o Liviji jer, iako prenosi ranijeglasine o splotkama i ubojstvima koje je Livija navodno činila kako bi sinu osigurala vlast,⁴⁰ on je istovremeno prikazuje i kao spretnu i inteligentnu Augustovu savjetnicu u političkim pitanjima.⁴¹ Iz tog razloga, ali i zbog bliskosti s princepsom, Dion tvrdi da je Livija mogla značajno utjecati na njegovu politiku u korist svojih štićenika, ali i da je pravu moć i poziciju bez presedana stekla nakon Augustove smrti, kada se brzim djelovanjem pobrinula da Tiberije ostvari svoje pravo na prijestolje, zbog čega je navodno smatrala da ima jednako, ako ne i veće pravo od Tiberija na vlast u Carstvu.⁴²

³⁷ SUET. *Tib.* 50.2-3 Tiberije je bio nezadovoljan zbog Livijene želje za zajedničkim vladanjem i zbog toga je izbjegavao sastanke sa njom, premda je njezine savjete često koristio.

³⁸ ZAGER 2014: 26. Za razliku od Tacita i Svetonija, čija djela koristi u pisanju, Dion posvećuje više pažnje politički aktivnim ženama te one čine relativno važan segment njegovog djela.

³⁹ DIO XLIX.38.1, LV.2.5; BARRET 2002: 238. Prema Dionovom pisanju, Livija i Oktavija su dobile pravo samostalno upravljati vlastitim posjedima, tribunsku nepovredivost te počasne javne skulpture. Međutim, Dion u određenim segmentima pisanja pretjerano koristi vlastitu imaginaciju kako bi što bolje dočarao ono što pokušava objasniti.

⁴⁰ DIO LIII.33.4, LV.10a, LVI.30.1–2; ZAGER 2014: 22. Budući da je koristio Svetonija i Tacita kao jedne od izvora, ne iznenađuje što je Dion zapisao njihove glasine da je upravo Livija odgovorna za smrt Augustovog nećaka Marcela, njegovih unuka Gaja i Lucija Cezara te samog Augusta.

⁴¹ DIO LI.13.3, LIV.7.2, LV.14–22.2

⁴² DIO LVII.3.3, LVII.12.1–6 Tiberije je mrzio Liviju zbog njezine pozicije bez presedana i zbog mišljenja da je zahvaljujući njoj došao do vlasti te da ona ima pravo sudjelovati u vladanju.

3. BRAK I POLITIKA

Kako bismo mogli u potpunosti razumjeti utjecaj Livije Druzile i njegovo izvorište, moramo proučiti faktor koji je bio od presudne važnosti za društveni i karijerni uspon u rimskom društvu, a to su njezina obitelj i obiteljske veze, koje su joj prvenstveno omogućile uspon na najvišu društvenu poziciju i činile osnovu njezinog društvenog, ali i političkog utjecaja. Livija je rođena kao pripadnica najmoćnijih rimskih obitelji i tek su se malobrojni moćnici mogli pohvaliti boljom obiteljskom pozadinom i društvenim statusom. Preko svoga oca, Marka Livija Druza Klaudija, Livija je bila izravni krvni potomak jedne od najstarije i najcjedenije rimske patricijske obitelji, Klaudijevaca, kojima je pripadala ne samo preko oca, već i po mužu Tiberiju Klaudiju Neronu.⁴³ Međutim, unatoč simboličkoj i društvenoj vrijednosti toga prezimena, ime Livije Druzile ne ukazuje na povezanost s patricijskom obitelji, već jasno naglašava vezu s Livijevcima koji su bili iznimno poštovana i moćna plebejska obitelj u koju je njezin otac ušao posvojenjem.⁴⁴ Naglašavanje veze s Livijevcima ne iznenađuje jer, premda su joj Klaudijevski preci omogućili neizmjerljivo visok društvenostatus, upravo će se povezanost s Livijevcima kasnije pokazati presudna i osigurati joj moć i slavu u Rimu.⁴⁵

Osim navedene obiteljske pozadine, za Livijin društveni uspon presudne su bile i političke okolnosti koje su u konačnici dovele do propasti same Republike.⁴⁶ Livijin otac i muž bili su istaknuti republikanci i Oktavijanovi (Augustovi) oponenti, zbog čega su se u civilnom ratu svrstali na stranu Cezarovih ubojica, što je rezultiralo samoubojstvom njezina oca nakon poraza u bitci kod Filipa 42. god. pr. Kr.⁴⁷ Kako je ubrzo došlo i do razdora među trijumvirima,

⁴³ VELL. PAT. II.79.2; BARRET 2002: 4; TAKÁCS 2008: 22. U rimskom svijetu obiteljska pozadina je bila ključan preduvjet za društveni i politički uspjeh, stoga su brakovi u Rimu predstavljali najjednostavniji način širenja obiteljskih veza i sklapanja raznih saveza

⁴⁴ TAC. *Ann.* V.1.1; BARRET 2002: 8; BUNSON 2002b: 326.

⁴⁵ TAC. *Ann.* VI.51; BARRET 2002: 7-8; KUNST 2008: 25. Livija je očevim posvojenjem povezana s kontroverznim plebejskim tribunom iz 91. god. pr. Kr. koji je postao poznat zbog svoje borbe za prava italskih plemena.

⁴⁶ BUNSON 2002a: 57-58. Cezarovo ubojstvo 44. pr. Kr. pokrenut će građanske ratove koji će dovesti do propasti Republike. Oktavijan je smatrao da mu je dužnost kao Cezarovog nasljednika osvetiti njegovo ubojstvo, što će se pokazati neizvedivim bez suradnje s dotadašnjim neprijateljem Markom Antonijem. Iz tog razloga prijašnji su protivnici sklopili sa Lepidom 43. pr. Kr. Drugi trijumvirat i podijelili među sobom državu. Nakon što su porazili Bruta, Kasija i republikansku stranku u bitci kod Filipa 42. pr. Kr., uslijedila je borba za prevlast nad Rimom koja će dovesti do isključenja Lepida iz saveza i novog civilnog rata između Oktavijana i Marka Antonija za konačnu kontrolu Rima.

⁴⁷ VELL PAT. II.71.2, II.75.2; BARRET 2002: 14; BURNS 2007: 5-6.

Tiberije Neron se svrstao uz Marka Antonija te je bježeći pred Oktavijanovim trupama u progonstvo poveo mladu suprugu Liviju i sina Tiberija, vodeći ih preko Italije u Grčku kako bi se pridružio Antonijevim trupama, izvrgavši ih pri tome smrtnim opasnostima.⁴⁸

Zahvaljujući primirju sklopljenom između trijumvira 39. god. pr. Kr. i amnestiji koja je uslijedila, Liviji je omogućeno da se s obitelji vrati u Rim i osobno upozna Oktavijana. Prema pisanju antičkih autora, navodno se upravo tada između njih dvoje rodila ljubav na prvi pogled, unatoč Oktavijanovom braku i Livijinoj trudnoći.⁴⁹ Nakon brzog razvoda od svoje supruge Oktavijan je na isti korak prisilio i Tiberija Nerona kako bi što prije mogao oženiti Liviju, s kojom je već možda stupio u intimne odnose, premda je ona tada bila u šestom mjesecu trudnoće.⁵⁰ Skandalozno brzo vjenčanje održano je 38. god. pr. Kr., a na važnosti ovog braka za Oktavijana ukazuje podatak da je od kolegija pontifika tražio posebno dopuštenje kojim mu je omogućeno oženiti nedavno razvedenu i trudnu ženu.⁵¹

Objašnjenje za tako brzo sklapanje braka ne treba tražiti u nagađanjima antičkih povjesničara da je upravo Oktavijan otac djeteta jer princeps nikada nije priznao očinstvo, čak niti kada se pojavio ozbiljan problem nasljeđivanja vlasti.⁵² Moguće obrazloženje treba se potražiti u navedenoj kompleksnoj političkoj situaciji koja je učinila Liviju Druzilu, zahvaljujući njezinim prestižnim obiteljskim vezama, idealnom i politički iznimno korisnom suprugom. Premda je Oktavijan, kao posvojeni Cezarov sin i nasljednik, posjedovao iznimnu političku i vojnu moć, nedostajao mu je presudni društveni status pomoću kojega bi osigurao širu i prijeko potrebnu potporu protiv Marka Antonija, koji je nalazio podršku kod većine pripadnika rimske aristokracije.⁵³

⁴⁸ SUET. *Tib.* 4-5; BARRET 2004: 16-17; BURNES 2007: 6; KUNST 2008: 40-43. Pošao je u Peruziju pridružiti se saveznicima Marka Antonija, ali nakon napada Oktavijanovih trupa vodi ženu i dijete u bijeg preko Napulja i Sicilije u Grčku.

⁴⁹ SUET. *Tib.* 4-5; TAC. *Ann.* 5.1.2; BARRET 2002: 18; MUDD 2005: 20. Za sada još nisu jasne točne okolnosti njihovog upoznavanja.

⁵⁰ SUET. *Aug.* 62, 63; BURNS 2007: 6; HILLARD 2013: 8; ALSTON 2015: 275. Oktavijan je zatražio razvod odmah nakon što mu je žena Skribonija rodila kćer Juliju.

⁵¹ DIO. XLVIII.44.1-3; MUDD 2005: 25; GOLDSWORTHY 2014: 163. Prema službenim zapisima brak su sklopili 17. siječnja 38. god. pr. Kr.

⁵² DIO XLVIII.44; BAUMAN 2003: 95; BURNS 2007: 7. Zaključak koji se nameće, da je Livija nosila Oktavijanovo dijete, nije opravdan jer je Druz, kao i njegov stariji brat Tiberije, odmah po rođenju poslan biološkom ocu. Tek nakon smrti Tiberija Nerona oba Livijina sina doći će živjeti s njom i Augustom.

⁵³ BARRET 2002: 22; MUDD 2005: 25-26. Budući da je sklapanje brakova iz političke koristi tada bilo uobičajena praksa, ne iznenađuje da su svi Oktavijanovi bračni dogovori sadržavali političku komponentu. Kada je trebalo

Brak s Livijom uspješno je riješio taj problem jer se zahvaljujući njoj blisko povezao s moćnim Klaudijevcima, ali je istovremeno stvorio i ojačao svoje veze gotovo sa svim istaknutim i moćnim patricijskim obiteljima. Međutim, za Oktavijana će se presudna pokazati Livijina povezanost s istaknutom plebejskom obitelji Livijevaca preko kojih će dodatno proširiti svoju političku bazu i podršku u Italiji te si na taj način osigurati značajnu prednost u nadolazećim vojnim sukobima.⁵⁴ Livija će također za Oktavijanovu politiku postati i simbolički iznimno značajna zato što je postala dokaz i živi simbol pomirenja između Oktavijana i rimske aristokracije protiv koje je ratovao, jer su upravo Livija i njezina obitelj bile jedne od teško stradalih žrtava njegovih progona tijekom civilnih ratova.⁵⁵ Određeni povjesničari smatraju kako je Liviju upravo njezina osobna tragedija motivirala na otpor republikanzimu, koji je njezina obitelj zdušno podržavala i borila se za njega, a koji više nije mogao efikasno osigurati pravnu i političku sigurnost Rimljana, stoga se posve okrenula Oktavijanu i njegovoj ideji apsolutne vlasti u rukama jednog čovjeka kao najboljeg izvora sigurnosti i stabilnosti u državi.⁵⁶

Povjesničari također prihvaćaju mogućnost kako je Livija pomoću političkih savjeta i pomoći koju je Oktavijan rado prihvaćao vršila utjecaj na njegovu politiku i prije samog sklapanja braka, uzimajući kao dokaz žalbu njegove tadašnje supruge Skribonije u kojoj je javno prozvala ljubavnicu svoga supruga, Liviju, da posjeduje *nimiam potentiam* (prekomjeran utjecaj) na Oktavijana. Svakako je značajna i sugestivna upotreba termina *potentia* koji se koristio isključivo za izražavanje političke moći i utjecaja, a koji isto tako potkrepljuje navode povjesničara kako je upravo njezina politička sposobnost i inteligencija jedan od razloga za sklapanje braka.⁵⁷

ojačati savez između trijumvira, Oktavijan se zaručio s Klaudijom, pokćerkom Marka Antonija, koju je napustio kada je taj savez postao prepreka njegovim političkim planovima. Sa Skribonijom se oženio zbog povezanosti sa Sekstom Pompejom, ali ju je isto tako napustio kada se ta veza pokazala kao politička smetnja.

⁵⁴ BARRET 2002: 22. Na važnost povezanosti s obitelji Livijevaca ukazuje redovito pojavljivanje imena Druz i Druzila u sljedećim generacijama.

⁵⁵ VELL PAT. II.71.2, II.75.2; MUDD 2005: 26; BURNS 2007: 6-7. Oktavijan je tijekom civilnih ratova proskribirao Livijinog oca i potaknuo ga na suicid, a nju i muža otjerao u egzil. Kako bi ostvario svoje političke planove, Oktavijanu je trebalo povjerenje i suradnja bivših neprijatelja iz redova rimske aristokracije kojoj je Livija pripadala.

⁵⁶ BURNS 2007: 6. Važan segment je bila i zaštita obitelji koju njezin bivši muž nije mogao zaštititi.

⁵⁷ SUET. Aug. 69.1; BARRET 2002: 21. Skribonijin napad na Liviju nije mogao biti prouzrokovan Livijinom vezom s njezinim suprugom jer su takvi odnosi u Rimu bili normalna i prihvaćena pojava.

4. IZVAN JAVNOSTI

Premda je postala supruga najutjecajnijeg čovjeka u Rimu, o Liviji Druzili u prvim godinama braka malo toga je poznato. Zahvaljujući političkim okolnostima, najistaknutija i najznačajnija žena Rima tih godina bila je Oktavija, supruga Marka Antonija i Oktavijanova sestra, koja se zbog privatnih veza s najmoćnijim političarima u Rimu nalazila u samom centru društvenog i političkog interesa.⁵⁸ Budući da je gotovo samo ona održavala labavi savez između Oktavijana i Marka Antonija, bilo je jasno da je novi rat između bivših saveznika neizbježan, premda su ga političke okolnosti na određeno vrijeme ograničile samo na društvenu i privatnu sferu.⁵⁹ Kako bi odvratio sklonost Rimljana prema Marku Antoniju, Oktavijan je već tada počeo stvarati sliku Livije i Oktavije kao idealnih rimskih matrona i primjere ženske čestitosti te ih je na taj način javno suprotstavio egipatskoj kraljici, ali i Antonijevoj ljubavnici Kleopatri, koja je predstavljala sve čega su se Rimljani bojali i mrzili kod žena, ali i istočnjačkih dinastija općenito, stvarajući na taj način negativno javno mnijenje o Marku Antoniju.⁶⁰

Iz tog razloga se početak Livijinog društvenog utjecaja treba promatrati upravo u kontekstu propagandnog rata koji se javno odvijao između Oktavijana i Marka Antonija, a u kojemu je ona imala pasivnu, ali značajnu i po sebe vrlo korisnu ulogu. Budući da su se Antonijevi verbalni napadi najviše fokusirali na žene iz njegove obitelji, Oktavijan je 35. pr. Kr. donio zakon bez presedana kojim je svojoj sestri Oktaviji i ženi Liviji, kao idealnim rimskim matronama,⁶¹ osigurao tribunsku nepovredivost kakvu je i sam uživao, odnosno državnu zaštitu

⁵⁸ BARRET 2002: 30-31; BAUMAN 2003: 95-96; MUDD 2005: 30. Oktavijin brak sklopljen je iz političkih razloga kako bi ojačao savez između Oktavijana i Marka Antonija te kako bi spriječio njihove sukobe. Međutim, nakon što se Marko Antonije zaljubio u Kleopatru, raspao se njegov savez s Oktavijanom, ali i brak s njegovom sestrom.

⁵⁹ BUNSON 2002a: 58. Savez između trijumvira obnovljen je sporazumom u Trentumu 37. pr. Kr., iste godine kada je sklopljen brak između Oktavije i Marka Antonija. Zbog njegove veze s Kleopatrom, kraljicom Egipta, taj je brak bio osuđen na propast, ali Oktavijan nije mogao reagirati na to skandalozno ponašanje jer mu je trebala Antonijeva potpora u ratu protiv Seksta Pompeja, koji je sa svojom flotom ugrožavao Rim. Tek nakon Pompejevog poraza 36. pr. Kr. i Lepidovog isključenja iz saveza, rat između Oktavijana i Marka Antonija postao je neizbježan.

⁶⁰ FREISENBRUCH 2010: 28; HILLARD 2013: 9. Oktavijan je iskoristio rimske predrasude o ženskastom, servilnom i nemoralnom istoku kojemu je Marko Antonije podlegao zbog ljubavi prema nemoralnoj Kleopatri, koja je predstavljala utjelovljenje svih izopačenosti istoka te je bila apsolutna suprotnost onoga što su Rimljani smatrali prikladnim ženskim ponašanjem.

⁶¹ DIO. XLIX.38.1; BURNS 2007: 9-10; PURCELL 2009: 176-178. Donošenje ovog zakona više je bilo usmjereno na Oktaviju nego na Liviju, kako bi se Antonijevi napadi na suprugu mogli što bolje iskoristiti u političke svrhe. Budući da je Kleopatra kao kraljica Egipta imala status žive božice, Oktavijan nije mogao toliko uzdići žene iz svoje

od napada bilo koje vrste.⁶² Budući da je tribunska nepovredivost bila jedan od glavnih komponenti funkcije plebejskog tribuna, državne službe koja je predstavljala temelj samoga koncepta narodnog suvereniteta, Antonijevi su napadi na Oktaviju i Liviju, upravo na vrhuncu propagandnog rata, postali i izravni neprijateljski napadi na samu rimsku državu, a time i opravdanje za konačni rat.⁶³

Osim ovog segmenta javne službe pomoću kojega je zapravo neslužbeno institucionalizirao njihovu ulogu i poziciju u državi, Oktavija i Livija su istovremeno dobile i poseban status koji je podrazumijevao oslobođenje od tutorskog nadziranja njihove imovine, što im je omogućilo da samostalno upravljaju svojim financijama i da imaju vlastite klijente i štíćenikete da na taj način prošire i ojačaju svoj društveni utjecaj.⁶⁴ Kako bi se dodatno naglasila važnost ovih počasti, Oktavija i Livija su također dobile svoje javne skulpture, što je u rimskom društvu predstavljalo iznimnu čast čuvanu gotovo isključivo za muškarce, ali i inovaciju koja je žene iz Oktavijanove obitelji učinila vidljivim, a samim time i utjecajnim dijelom društva.⁶⁵

Kao što je već naglašeno, Livija je najvjerojatnije dijelila, ali i utjecala na Oktavijanovu viziju obnove buduće rimske države čija je stabilnost uništena u stoljeću civilnih ratova, a koja se prema Oktavijanovom mišljenju mogla ponovno uspostaviti jedino koncentriranjem potpune moći i vlasti u rukama jedne osobe, pri čemu bi se nužno sačuvao vanjski izgled republikanizma i suradnje sa Senatom i narodom Rima.⁶⁶ Upravo je u ovoj ključnoj fazi oblikovanja novog državnog poretka Livija pokazala izvanredan smisao za politiku, odlučivši se zadržati izvan fokusa javnosti, znajući kakva se uloga i ponašanje očekuju od tradicionalne rimske matrone. Isticanje moćne i politički aktivne žene u formativnom dobu principata mogla je ozbiljno

obitelji, ali ih je mogao povezati s božanskim kvalitetama i prikazati ih kao idealne matrone koje treba zaštititi od nepravednih Antonijevih napada.

⁶² GOLDSWORTHY 2014: 182-183; BEARD 2015: 203. Oktavijan je 36. pr. Kr. dobio tribunsku nepovredivost, privilegiju plebejskog tribuna koja inače traje godinu dana, ali njemu je dana doživotno.

⁶³ Suet. *Aug.* 69; BARRET 2002: 31-32; BAUMAN 2003: 94-96. Dopuštanje ženama da nose privilegiju javne službe predstavljalo je šok za tradicionaliste, koji su smatrali da je nepovredivost vestalki dovoljna zaštita ženama iz Oktavijanove obitelji. Međutim, Oktavijanu takva zaštita ne bi osigurala opravdani povod za rat jer povreda vestalskih djevoja nije predstavljala uvredu državi.

⁶⁴ DIO. XLIX. 38.1; MACMULLEN 1986: 436-437; TAKÁCS 2008: 22; PURCELL 2009: 176-177.

⁶⁵ DIO. XLIX. 38.1; TREGGIARI 2007: 142; HILLARD 2013: 8. Postavljanje javnih skulptura živih žena predstavljao je veliki korak u razvoju samostalnosti i utjecajnosti žena, a inspirirano je grčkim istokom gdje su se žene tradicionalno prikazivale u skulpturalnim i drugim umjetničkim djelima.

⁶⁶ ROWE 2006: 114-116; BURNS 2007: 6, 8; ALSTON 2015: 247. Kako bi uspio transformirati rimsku državu, za Oktavijana je bilo ključno održati privid republikanizma, ali i ukloniti sve protivnike i suparnike za vlast, za što mu je trebala podrška rimskog društva.

ugroziti cijeli proces preoblikovanja Republike⁶⁷ jer je u prošlosti pojava javno politički aktivnih žena budila izrazito negativne reakcije u rimskom društvu te je njihovo djelovanje u sferi rezerviranoj isključivo za muškarce dovelo do nepovratne političke diskreditacije muškaraca u čiju korist su nastojale raditi. Takav razvoj događaja Oktavijanova karijera i politički ciljevi gotovo sigurno ne bi mogli preživjeti.⁶⁸ Iz tog razloga određeni povjesničari smatraju kako je Livijina politika povlačenja iz javnosti nastala kao reakcija na posljednji službeni incident u kojemu je sudjelovala, a koji je privukao iznimnu negativnu pažnju. Riječ je o velikoj i ekstravagantnoj gozbi, poznatoj i pod nazivom „Banket dvanaest bogova,“ koju je Oktavijan organizirao u vrijeme kada je Rimom vladala velika glad, nastala kao posljedica opće nestašice žita. Ljudi, posve ogorčeni takvim ponašanjem, pobješnjeli su i javno se pobunili protiv Oktavijana, govoreći kako su im „mučitelji bogovi pojeli svo žito.“⁶⁹ Moguće je kako je upravo ovaj incident, koji je ozbiljno mogao narušiti njihovu popularnost u društvu, potaknuo Liviju na ideju skromnog i štedljivog životnog stila, što je predstavljalo ključni segment njezine preobrazbe u savršeni primjer čedne i neporočne žene, te je na taj način mogla potaknuti, ali i utjecati na kasniju moralnu politiku i zakonodavstvo svoga supruga.⁷⁰

Tijekom narednih godina Livija se istaknula kao utjecajna društvena figura čija je posve kontradiktorna dužnost bila pokazivati u javnosti besprijekorno ponašanje jer je bila svjesna da se Augustova vlast temelji na njegovoj osobnoj reputaciji i autoritetu i ovisi o njima, a bilo kakav skandal ili neprimjereno ponašanje mogli ih nepovratno uništiti i tako u javnosti dovesti u pitanje njegovu sposobnost vođenja države.⁷¹ Liviju je njezin brak, uvijek pod povećalom, naučio da svoju ulogu uvijek treba igrati vrlo suptilno, zbog čega je za javnost stvorila sliku poslušne

⁶⁷ POMEROY 1995: 185; BARRET 2002: 28-29. Žena koja se isticala svojom političkom aktivnosti privlačila je negativnu pozornost na sebe i svoje eventualne grijehе.

⁶⁸ BARRET 2002: 118-119; HALLET 2012: 375. Fulvija je bila primjer ostalim imperijalnim ženama koliko njihova moć i utjecaj mogu biti vidljivi u javnosti prije nego izazovu negativne i pogubne reakcije u rimskom društvu.

⁶⁹ SUET. *Aug.* 70; BARRET 2004: 26; BAUMAN 2003: 125. Na tajnoj gozbi gosti su bili odjeveni kao rimski bogovi i boginje. Poznato je kako je Oktavijan predstavljao Apolona, dok se za Liviju zna samo da je prisustvovala ovoj ekstravagantnoj gozbi.

⁷⁰ BAUMAN 2003: 125. Livijino brižno upravljanje kućnom ekonomijom samo je jedan od praktičnih primjera koji će se kasnije nalaziti u Augustovom moralnom i društvenom zakonodavstvu.

⁷¹ VELL. *PAT.* II.75.2; BARRET 2002: 122; BURNS 2007: 11. Naravno, Livija nije uspjela izbjeći kritike suvremenika, ali ne smijemo zanemariti kako su autori tih kritika bili prvenstveno protivnici carske obitelji i njihove politike, što dovodi u pitanje njihovu objektivnost.

rimске žene koja je uvijek vjerna pomoćnica svoga muža, djelujući neprimjetno i nenametljivo iz sjene.⁷²

5. ŽENA PRINCEPSA

Nakon što je u kolovozu 30. god. pr. Kr. Marko Antonije konačno poražen, Oktavijan je postao jedini pravi gospodar Rima te je 27. god. pr. Kr., pod izlikom da obnavlja prava i zakone Republike, uspostavio novi politički poredak, principat. Kako bi osigurao njegov opstanak, ali i opstanak svoje vlasti, Oktavijan je iz nužnosti zadržao vidljivima sve važne institucije Republike kako bi jasno istaknuo razliku između nove tajne nasljedne monarhije i helenističkih monarhija na koje je zapravo nalikovala.⁷³ Kako bi dodatno naglasio svoju ulogu spasitelja Republike, Oktavijan je također tada preuzeo i novi simbolički *cognomen* August, uzvišeni, ali je sam sebe nazivao i princepsom ili prvim građaninom kako bi prikrrio svoje monarhističke težnje.⁷⁴

Za razliku od Augusta, Livija tada nije dobila službenu titulu koja bi bila ekvivalentna njegovoj. U vremenu kada je rimsko društvo tek počelo prihvaćati i prilagođavati se ideji vladavine jednog čovjeka, davanje Liviji formalnog statusa i titule, ali i bilo kakvog službenog priznanja njezine utjecajnosti na društvena i politička zbivanja, zasigurno bi u društvu pobudilo negativne asocijacije na istočnjačke dinastije i kraljice, a pogotovo na Kleopatru, što je August želio izbjeći pod svaku cijenu.⁷⁵ Kako bi se izbjeglo javno deklariranje dinastičkih interesa, Livija za Augustovog života nikada nije dobila javnu potvrdu svog statusa ili službu, premda svakako postoji mogućnost da je u društvu neslužbeno nosila titulu *Femina princeps*.⁷⁶

⁷² BARRET 2002: 28; HILLARD 2013: 6. Skandali oko braka i banketa zapravo su poslužili Liviji da dokaže kako je zbog svog uzvišenog ponašanja imuna na sve vrste napada, ali je također pokazala da je u politici i društvu prikladan partner budućemu princepsu.

⁷³ ROWE 2006: 115-116. Zbog partnerskog odnosa između Augusta i rimskog Senata, narodne skupštine, magistratura i svećenstva, principat će imati posve drugačiji karakter od ostalih monarhija. Međutim, Augustova pozicija je u početnoj fazi bila nedefinirana jer je djelomično ovisila o ovlastima koje je dobio od Senata.

⁷⁴ MUDD 2005: 39-40; HILLARD 2013: 9. Ime August simbolizira njegov moralni autoritet koji se temeljio na tradicionalnim rimskim vrlinama koje su mu omogućile da spasi Rim od propasti.

⁷⁵ BARRET 2002: 121-122; FREISENBRUCH 2010: 22. Premda je postavljanje javnih skulptura živih žena predstavljalo veliki prekid tradicije, Rimljani su ih izuzetno dobro prihvatili. Međutim, davanje ženi službene titule pobudilo bi izrazito negativne reakcije javnosti jer bi povežalo Liviju s istočnjačkih kraljicama, a pogotovo s Kleopatrom, koje su u rimskom svijetu simbolizirale svu izopačenost i pokvarenost istočnjačkog svijeta.

⁷⁶ OVID. *Pont.* 3.1.125–26; WOOD 2000: 81; BEARD 2015: 203. Kako bi održao svoju vlast, August je morao uravnotežiti prikaz svoje moći s vanjskim izgledom Republike u kojoj je on tek prvi građanin.

5.1. LIVIJIN UTJECAJ NA DRUŠTVENU POLITIKU

Nakon što je preuzeo vrhovnu vlast u državi, August je usmjerio sve svoje aktivnosti na učvršćivanje vlastite pozicije, odnosno na obnovu društvenog i političkog života kako bi uspostavio stabilnu vladavinu koja će trajati i nakon njegovog života. On i Livija, koja se istakla kao predvodnica društvenih promjena, željeli su pokrenuti moralnu revoluciju i revitalizirati drevne antičke religijske i obiteljske tradicije koje su predstavljale temelj tradicionalnog rimskog morala i običaja te na taj način obnoviti dekadentno rimsko društvo koje je vodilo državu u propast.⁷⁷ Smatrali su kako se slavni rimski moral, koji ih je učinio gospodarima svijeta, našao pod pogubnim helenističkim utjecajem i tako prouzrokovao uništenja Republike te da je za obnovu države i konsolidaciju novog političkog poretka nužna usporedna provedba programa društvene obnove, pomoću kojega bi se istovremeno restaurirao tradicionalni rimski moral, religija, običaji i vrline, ali i olakšao prijelaz na novo političko uređenje.⁷⁸

Iz tog se razloga kao prioritet Augustove politike nametnuo upravo program obnove društvenog i moralnog poretka, koji je započeo već 28. – 27. god. pr. Kr., ali je svoj vrhunac dosegao serijom zakona iz 18. god. pr. Kr. kojima se pokušavao regulirati i kontrolirati društveni i obiteljski život rimskih građana te utjecati na njihov helenizirani životni stil.⁷⁹ Premda su već navedeni zakoni naizgled doneseni samo zbog sveopće obnove tradicionalnog rimskog morala, oni su prvenstveno služili za ekonomsko i političko onesposobljavanje Augustovih protivnika te za povećanje muške populacije nužne za vojne i političke svrhe,⁸⁰ što je bilo moguće samo obnovom rimske obitelji kao temelja društva i morala, stoga je Augustovo zakonodavstvo

⁷⁷ ZANKER 1990: 101; BURNS 2007: 7; ALSTON 2015: 283-284.

⁷⁸ ZANKER 1990: 156; ALSTON 2015: 283-284. Helenistički utjecaj ogledao su u načinu odijevanja Rimljana, njihovim frizurama, nakitu, sklonosti bogatstvu i luksuzu što se smatralo izuzetno pogubnim za dobrobit države jer nije bilo u skladu s rimskim tradicijama jednostavnosti, skromnosti i požrtvornosti za dobrobit države.

⁷⁹ BAUMAN 2003: 105; ZAGER 2014: 38-43; ALSTON 2015: 284-285. Političke probleme, koji su nastali djelomično kao posljedica društvenih promjena pod utjecajem helenizma, August je nastojao riješiti propagandom o nužnosti povratka tradicija i običaja iz mitskog zlatnog doba Rima kao jedinim načinom za spas države.

⁸⁰ PURCELL 2009: 168; HALLET 2012: 374; WALLACE-HADRILL 2009: 251-254. U rimskom društvu razvili su se novi pogledi na žene, njihove sposobnosti i položaj u društvu koji im je omogućio više slobode.

posljedično, zbog važnosti tradicionalne uloge *mater familiae* u obitelji, ali i paradoksalno omogućilo povećanje vidljivosti, slobode, ali i relativnog autoriteta žena u rimskom društvu.⁸¹

Zahvaljujući državnom preuređenju i promjeni društvene strukture, položaj žena će se značajno unaprijediti, a upravo će Livija, koja je već posjedovala sada ozakonjeno pravo samostalnog upravljanja vlastitom imovinom, postati ključnom figurom u procesu promjene njihovog položaja.⁸² Osim relativne slobode, imperijalnim ženama je trajna koncentracija moći u princepsovim rukama osigurala i iznimno povlašteni položaj, kao i društveni utjecaj zahvaljujući njihovoj ulozi glavnih predstavnika Augustovog imperijalnog poretka i ideja koje je promovirao, pri čemu se upravo Livija, kao *mater familiae* imperijalne obitelji, istaknula kao najvažnija figura tog procesa.⁸³

Međutim, u posljednje vrijeme javljaju se pretpostavke kako je Livija u Augustovoj politici imala značajniju ulogu od jednostavnog javnog prenositelja njegovih dinastičkih i ideoloških ideja. Određeni povjesničari smatraju kako je upravo Livija mogući začetnik i sukreator Augustove ideje o programu moralne i društvene obnove. Pretpostavlja se kako se Livija, nakon potencijalno opasnih skandala na početku braka, samoinicijativo okrenula ideji jednostavnog i tradicionalnog načina života, postavši već tada primjer stroge moralnosti u društvu koje je još uvijek bilo dominantno usmjereno na stjecanje i isticanje bogatstva, a svakako je sugestivno što se upravo takva politika kasnije odrazila u Augustovom društvenom programu, koji je navodio upravo njezino tradicionalno ponašanje i skroman način života kao savršen primjer koje ostale Rimljanke trebaju pratiti.⁸⁴ Neovisno o tome je li zaista bila idejni začetnik ideje o moralnoj obnovi ili je samo poslužila kao Augustova inspiracija, njezino kasnije suautorstvo i utjecaj na društvenu politiku su neosporni, ali ne i neočekivani. Premda pojedini antički autori u određenim segmentima preuveličavaju, povjesničari se općenito slažu s njihovim

⁸¹ HALLET 2013: 373; ZAGER: 2014: 38-40. *Lex Iulia de Maritandis Ordinibus* i *Lex Iulia de Adulteriis Coercendis* trebali su vratiti žene njihovim tradicionalnim ulogama majke i supruge, ali su im zakonom propisane nagrade za poticanje reprodukcije zapravo omogućile da steknu određenu samostalnost.

⁸² TREGGIARI 2007: 143-144; HILLARD 2013: 10. Njezina privilegija, zakonom nazvana *ius trium liberarum*, omogućavala je ženama s troje djece pravo samostalnog upravljanja imovinom, ali i relativnu slobodu od kontrole *pater familiae*.

⁸³ HEMELRIJK 2005: 6, 8; HALLET 2012: 373-375. U rimskoj obitelji status *mater familiae* omogućavao je ženi značajan utjecaj na njezine članove, dok su one iz istaknutih i moćnih obitelji mogle utjecati na društvene i poslovne aktivnosti muških članova obitelji.

⁸⁴ VALL. PAT. II. 75.2; TAC. *Ann.* V. 1. 1-4; BAUMAN 2003: 125- 126.

navodima o Livijinom značajnom utjecaju na Augusta, ali i na njegovu službenu politiku.⁸⁵ Temelje tog utjecaja ne možemo tražiti samo u njezinoj izvanrednoj obiteljskoj i društvenoj pozadini, već i u njezinoj političkoj inteligenciji koju je pokazala odlučivši zbog okolnosti u javnosti preuzeti ulogu skromne i dostojanstvene matrone te na taj način prikriti i podrediti svoju utjecajnost i oštar smisao za politiku mnogo profitabilnijoj slici prikladne suzdržanosti i diskrecije.⁸⁶

5.1.1. LIVIJINA ULOGA U DRUŠTVENOM I MORALNOM PROGRAMU

Kako bismo mogli razumjeti Livijin izvanredan društveni položaj i utjecaj koji je imala za vrijeme života, moramo ih promatrati u kontekstu njezine ključne uloge u društvenoj politici koju je istovremeno uspješno iskoristavala i manipulirala tradicijom u svrhu što neprimjetnijih političkih promjena, ali koja je isto tako paradoksalno dovela do nekonvencionalno visokog i utjecajnog položaja imperijalnih žena.⁸⁷ Navedeni paradoks se posebno odnosi na Liviju, koja je zbog uloge tradicionalne matrone povučene iz javnosti postala jedna od javno najeksponiranijih žena u rimskoj povijesti te se zapravo može reći da je obnašala tajnu javnu funkciju od državne važnosti.⁸⁸

Transformacija njezine uloge skromne i vjerne matrone u model primjerenog ženskog ponašanja odvijala se u skladu s razvojem društvenog i moralnog programa kojemu je bila sukreator, ali i ključna figura koja je trebala popularizirati izrazito neprihvaćene Augustove zakone, javno se predstavljajući kao primjer stroge moralnosti i kao model tradicionalne rimske matrone.⁸⁹ Kako bi mogao uspješno provesti svoj program moralne i društvene obnove za spas Rima, August se javno proglasio braniteljem i obnoviteljem rimskih vrlina koje su mu u prošlosti

⁸⁵ SUET. *Aug.* 84.1; TAC. *Ann.* 1.3; DIO. LV.14.22.2; WOOD 2000: 75; BAUMAN 2003: 126; HILLARD 2013: 6.

⁸⁶ BARRET 2002: 120; HILLARD 2013: 6. Livija se u javnosti trudila izbjeći bilo kakav iskaz svog utjecaja naglašavajući svoju poslušnost mužu i posvećenost obitelji i obiteljskim poslovima.

⁸⁷ HILLARD 2013: 5-6. Njezina uloga u tom kontekstu bila je relativno sputavana Augustovim očekivanjima koje je morala javno ispunjavati, ali to ne znači da joj je i sam utjecaj bio posve ograničen.

⁸⁸ TREGGIARI 2007: 144.

⁸⁹ BARRET 2002: 121-122. Nakon Oktavijine smrti i Julijinog progona Livija je zapravo ostala jedina istaknuta žena u imperijalnoj obitelji.

osigurale moć i slavu,⁹⁰ dok je od svih članova svoje obitelji, a pogotovo od žena, tražio i očekivao da žive u skladu s rimskim vrijednostima strogosti, poslušnosti prema *pater familiasu* i poštivanju dužnosti prema obitelji, religiji i državi, kako bi predstavljali savršen uzor prikladnog ponašanja koji ostali Rimljani trebaju slijediti i oponašati.⁹¹

U skladu s Augustovim primjerom, Livija se u javnosti predstavljala i prikazivala kao utjelovljenje pobožnosti, skromnosti i jednostavnosti te se nastojala što snažnije povezati sa ženama iz zlatnoga doba Rima čija je čednost, mudrost i vjernost spasila Rim, dodatno istaknuvši na taj način Augustovu ulogu spasitelja države.⁹² Upravo ovo se pokazalo ključnim segmentom društvene politike u društvu koje je općenito pokazivalo odbojnost prema ideji nasljedne vladavine jednog moćnika, odnosno prema procesu koji se paradoksalno tada odvijao, jer se Livija kao tradicionalna Rimljanka na taj način postavila kao opozicija Kleopatri, ali i svim drugim moćnim ženama koje su svojim javnim političkim djelovanjem predstavljale prijatnu dobrobiti društva i države.⁹³ Livijino sveukupno uzorno ponašanje poslužilo je kao jamstvo smirenja i simbol stabilnosti za sve one koji su strahovali od političkih promjena koje su inače simbolizirale žene poput Fulvije u kasnoj Republici.⁹⁴ Međutim, kako su upravo slavne žene iz rimske prošlosti budile nostalgiju za boljim vremenima koje je August navodno želio obnoviti, Livija se nametnula kao središnja figura njegove društvene politike te se od nje očekivalo da u javnosti iskazuje i promovira kvalitete koje su posjedovale tradicionalne rimske žene, a koje su žene u doba kasne Republike napustile.⁹⁵

Smatrajući da su politički aktivne žene jedan od razloga za pad moralnosti, Augustov društveni program posvećivao je veliku pozornost upravo ženama kako bi ih vratio obiteljima. Kako bi to uspio, uz već navedene zakone, August je u svrhe kulturne propagandne manipulirao

⁹⁰ BARRET 2002: 118; JESSEN 2013: 13. Augustova propaganda širila je ideju kako je samo njegova božanski potpomognuta pobjeda nad Markom Antonijem mogla vratiti mir i sigurnost u Rim.

⁹¹ ZANKER 1990: 129; BARRETT 2002: 119; BAUMAN 2003: 125; BURNS 2007: 9. August i njegova obitelj nastavili su živjeti skromno kao obični Rimljani, javno izbjegavajući luksuz i ekstravaganciju.

⁹² BARRET 2002: 115; FREISENBRUCH 2010: 22. August je promovirao tradicionalne vrline pobožnosti, odgovornosti i jednostavnosti koje su u prošlosti Rimljane poticale da napuste svoja polja i odlaze u rat za dobrobit svoje države, a žene su prije umirale nego izdale bračne zavjete.

⁹³ WOOD 2000: 78-79; BARRET 2002: 115-177; TAKÁCS 2008: 23. Imperijalne žene su u javnosti trebale buditi asocijacije na Lukreciju, Veturiju i Volumniju, koje su u prošlosti pokazale najveću požrtvovnost za spas Rima.

⁹⁴ BARRET 2002: 122; BRITAIN 2010: 60. Ako su žene poput Fulvije obilježile loša razdoblja rimske povijesti, tada su žene poput Livije trebale simbolizirati napredak i stabilizaciju.

⁹⁵ BARRET 2002: 115. Žene koje su se ponašale u skladu s Augustovim očekivanjima, poput Livije, Oktavije i Antonije, nagrađivane i štovane i desetljećima nakon njihove smrti. Međutim, one koju su se ponašale suprotno od očekivanja, poput Julije, osjetile su vrlo negativne posljedice.

javnim prikazom žena, zbog čega je Livija kao *mater familiae* imperijalne obitelji, a time neslužbeno i simbolički cijele države, djelima i izgledom postala jedna od najistaknutijih društvena figura te savršeni model i živi simbol idealne rimske matrone, kao i primjer tradicionalnih vrlina i konzervativnosti te stroge moralnosti.⁹⁶ Livija je za svoga života postala simbol svim Rimljankama, upućujući im javnu poruku kako i one, kao sastavne komponente rimske države, imaju svoju službenu ulogu rimskih matrona koju moraju ispuniti za dobrobit države, a to je osnivanje obitelji, rađanje te odgajanje djece u skladu s rimskom tradicijom i moralom.⁹⁷ Važnost ovih poruka ne smije se podcijeniti, kao što se ne smije zanemariti status matrona u rimskom društvu jer je njihova moralna čestitost predstavljala ženske vrline od javnog i državnog značenja, stoga ih se nikako ne smije svesti samo na domestikálnu sferu.⁹⁸

U korumpiranom i ekstravagantnom rimskom društvu koje je napustilo svoje drevne tradicije i zamijenilo ih stranim običajima, Livija je zajedno s Augustom javno propagirala principe čednosti i jednostavnosti rimskoga života.⁹⁹ Kako bi se prikazala pravom Rimljankom i napravila kontrast tada izuzetno popularnoj helenističkoj modi, Livija je pomno gradila svoj tradicionalni izgled, nikad se ne pojavljujući u javnosti u skupocjenoj odjeći ili ekstravagantnom nakitu, već je uvijek nosila matronsku stolu i jednostavnu frizuru iz doba Republike, simbolizirajući tako povratak tradicionalnim vrijednostima.¹⁰⁰ Kako bi popularizirali brak i zakone koji ga propagiraju, August i Livija su također za javnost predstavljali model savršenog braka,¹⁰¹ što je posebno važan segment njezine javne karijere jer povjesničari smatraju kako je upravo štovanje Livije kao zaštitnice braka u Egiptu stvaran dokaz njezine uključenosti u stvaranje programa društvene obnove.¹⁰²

⁹⁶ BURNS 2007: 9; HALLET 2012: 374. Livija i August su u propagandne svrhe morali posve uskladiti javno ponašanje, ali pritisak na Liviji je bio mnogo veći jer ona kao žena nije smjela napraviti pogreške koje su se muškarcima tolerirale.

⁹⁷ PURCELL 2009: 167; HALLET 2012: 372.

⁹⁸ TAKÁCS 2008: 13-14; PURCELL 2009: 171. Matronalnim vrlinama smatrane su lojalnost, pokornost, vjernost i dužnost koje se ne mogu promatrati samo u kontekstu obiteljskih odnosa, već ih se mora promatrati u širem aspektu jer su te vrline osiguravale dobrobit države stvarajući dobre rimske građane.

⁹⁹ WOOD 2000: 77; BARRET 2002: 123; BRITAIN 2010: 61.

¹⁰⁰ STIRLING 2006: 77; BARTMAN 2012: 416. Suzdržana frizura i tradicionalna rimska odjeća pokazivale su službenu Livijinu podršku Augustovoj politici, ali i njezino aktivno sudjelovanje u njoj.

¹⁰¹ SALISBURY 2001: 189. Nakon skandala oko braka i banketa Livija i August su se trudili u javnosti predstavljati sliku uspješnog i skladnog braka, utemeljenog na tradicionalnom rimskom načinu života.

¹⁰² WOOD 2002: 77; BAUMAN 2003: 125. U Egiptu su se ponekad bračni ugovori sklapali u prisutnosti Julije Auguste (Livije), odnosno u prisutnosti njezine skulpture.

Kako bi se dodatno istaknula njezina uloga matrone, koju je zadržala unatoč izvanrednoj društvenoj poziciji, Livija je također redovito obavljala tradicionalne ženske kućanske poslove pređenja i tkanja Augustove odjeće, koju je on redovito nosio u javnosti kako bi demonstrirao štedljivost, ali i posvećenost te domestikálnu vrlinu svoje supruge, naglašavajući na taj način javno njezinu privatnu ulogu *mater familiae*.¹⁰³ Za razliku od politički aktivnih žena koje su obilježile razdoblje kasne Republike, Livija je za javnost predstavljala novu vrstu žena koja ne pokazuje interes za javna zbivanja i ne pokušava manipulirati suprugom kako bi preko njega postala utjecajna. Upravo u ovoj iluziji vidljiva je Livijina politička vještina koja dokazuje njezinu svjesnost o opasnostima ove paradoksalne pozicije koja je zahtijevala da posve privatnu ulogu rimske matrone izvodi javno u samom centru pozornosti, znajući da bi jedan pogrešan korak mogao dovesti u pitanje cijeli poredak.¹⁰⁴

Kako bi se program društvene i moralne obnove mogao efikasno provesti, a time i učvrstiti novi politički poredak, Augustova kulturna propaganda se neizbježno morala povezati s vizualnim prikazom u svrhu artikuliranja novih političkih i ideoloških poruka, ali i reflektiranja kulturnih i društvenih promjena koje je upravo Livija predstavljala.¹⁰⁵ Njezin izvanredni društveni status, ali i politička uloga koju je igrala kako bi promovirala novu ideologiju, zahtijevala je službeni vizualni prikaz u skulpturi koji demonstrira njezinu izvanrednost i jedinstvenost, stoga je u službenoj imperijalnoj umjetnosti korištena kao vizualni predstavnik iutjelovljenje ženskih i obiteljskih vrijednosti i vrlina koje su August i Livija zagovarali.¹⁰⁶

Budući da nije mogla dobiti službenu titulu ili priznanje utjecajnosti, a kako bi se naglasila njezina uzvišenost koja je trebala poslužiti kao inspiracija drugima, Livija je posve netradicionalno poistovjećivana i prikazivana s božanskim karakteristikama kao Cerera, rimska božica plodnosti i idealnih ženskih vrlina te majčinstva, ali i kao božica Vesta, Hera te Venera.¹⁰⁷

¹⁰³ SUET. *Aug.* 73; WOOD 2000: 77. Žene kasne Republike napustile su tradicionalno ženske poslove koje su predstavljale ženske vrline, a koje je Livija nastojala ponovno popularizirati. Njezino brižljivo vođenje kućne ekonomije suprotstavljeno je javnom raskošnom životu većine rimske elite.

¹⁰⁴ BARRET 2002: 122; HILLARD 2013: 6.

¹⁰⁵ ZANKER 1990: 110; BARTMAN 2012: 417; ZAGER 2014: 43-44. Vizualna komunikacija je omogućila reflektiranje novih političkih i ideoloških poruka po cijelome Rimskom Carstvu, što je pospješilo prihvaćanje novih ideja u svim segmentima života.

¹⁰⁶ ZANKER 1990: 83; JESSEN 2013: 28. Javne skulpture uvijek su imale zadaću prenositi određenu političku poruku, a skulpture žene su osim prenošenja ideoloških poruka poslužile i za jačanje njihovog utjecaja u društvu.

¹⁰⁷ WOOD 2000: 77; BARTMAN 2012: 416; ANGELOVA 2015: 83. Livijini skulpturalni prikazi s naznakama božanskih karakteristika bili su prihvaćeni i u samom Rimu gdje je politička osjetljivost priječila gotovo sve

Budući da su javne skulpture predstavljale iznimnu čast, ali i jasnu artikulaciju političke moći i važnosti istaknutih muškaraca rimske države, ovakva javna i službena izloženost jedne žene svakako je bila u suprotnosti s tradicijom koju je bračni par želio obnoviti. Međutim, usprkos rizicima, kulturna propaganda posredovana vizualnim prikazom pokazala se izrazito uspješnom te je omogućila uspješno prihvaćanje i provođenje Augustove politike u širem rimskom društvu.¹⁰⁸

5.1.2. KONTRADIKCIJE LIVIJE DRUZILE

Javno predstavljanje Livije kao modela savršene rimske matrone tijekom Augustove dvadesetogodišnje kulturne propagande pokazalo se izrazito uspješno ne samo u Rimu, već i u mnogo širim razmjerima. O njezinoj popularnosti i sveprisutnosti svjedoče brojni arheološki i umjetnički dokazi pronađeni diljem Rimskog Carstva, ali oni također potvrđuju potpuno prihvaćanje Livije u skladu s nalaganjima Augustove službene politike.¹⁰⁹ Također je važno istaknuti kako se pronađeni materijali ne odnose isključivo na službene Livijine prikaze, već i na umjetnička djela iz raznih privatnih kolekcija, što svakako potvrđuje razinu potpore koju je Livija u svojoj javnoj ulozi dobila od svojih podanika.¹¹⁰

Međutim, uspoređujući Livijin službeni prikaz s njezinom stvarnom pozicijom i djelovanjem, pojavljuju se određene paradoksalnosti koje se ne mogu zanemariti, ali koje mogu odlično poslužiti u razjašnjavanju njezine utjecajnosti. Unatoč tome što je Livija kao supruga princepsa trebala posjedovati određeni značaj, samo njezino uzdizanje na poziciju koja joj omogućuje iznimnu utjecajnost, kakvu niti jedna žena prije nije mogla ni zamisliti, posve je netradicionalno i nalazi se u oštroj suprotnosti s Augustovim društvenim programom koji je

netradicionalne prikaze. Međutim, u provincijama su takvi prikazi bili uobičajeni te su često prikazivane žene rimskih upravitelja koje su se istaknule svojim dobrotvornim djelovanjem.

¹⁰⁸ PURCELL 2009: 182; ANGLEOVA 2015: 66.

¹⁰⁹ WOOD 2000: 77. O prihvaćenosti njezinog službenog prikaza ne svjedoče samo njezine službene skulpture, već i povratak tradicionalnoj rimskoj odjeći, frizuri i osobnim predmetima koje je Livija promovirala.

¹¹⁰ JESSEN 2013: 7; ANGLEOVA 2015: 74-75.

promovirao upravo tradicije koje se suprotstavljaju i ograničavaju žene u javnim i političkim aktivnostima.¹¹¹

Promatrajući sve aspekte Livijine pozicije, uočljivo je kako se ona konstantno kretala između dviju krajnosti, odnosno između posve privatnih, domestikálnih, i javno propagandnih aktivnosti, što joj je omogućilo da svoju političku i javnu ulogu razvije suptilnim i spretnim iskorištavanjem najboljega iz obje dostupne pozicije.¹¹² Budući da je takvu tajnu interakciju suprotstavljenih pozicija uspješno održavala gotovo cijeloga života, jasno je kako August i Livija nisu smatrali problematičnom kontradikciju između njezinog službenog prikaza u javnosti i stvarnosti koju je obilježavala njezina potajna uključenost u Augustove poslove. Isto je tako jasno kako je Augustov bliski krug senatora u određenoj mjeri bio svjestan njezinog stvarnog položaja, ali ga nikada nisu doveli u pitanje, već su je slavili kao arhetip savršene žene, gotovo božanskom personifikacijom Konkordije.¹¹³

Zbog svog javnog podržavanja i promoviranja Augustovih moralnih zakona, ali i kako bi se dodatno naglasila njezina slika u javnosti kao idealne matrone, Livija je od rimskoga Senata dobila zakonsku potvrdu svoje prijašnje privilegije koja ju je oslobodila od tutorskog nadgledanja, unatoč tome što u skladu sa zakonskim odredbama nije imala potrebne troje djece za stjecanje privilegije *ius trium liberorum*.¹¹⁴ Njezin majčinski status u obitelji i državi naglašavao se u službenoj umjetnosti prikazujući je najčešće kao Cereru, rimsku božicu obilja, plodnosti i majčinstva, premda nikada Augustu nije rodila dijete, što je predstavljalo značajan politički problem.¹¹⁵ Unatoč tome, njezino upisivanje na javni popis počasnih matrona trebalo je potaknuti i ostale Rimljanke da slijede njezin primjer, a svakako je značajno što se Livija tada počinje spominjati u poeziji, gdje ju nepoznati pjesnik javno hvali kao primjer pobožnosti i moralne čistoće.¹¹⁶ Kako bi mogla postati savršeni primjer ostalim ženama, Livija je morala biti

¹¹¹ TAC. *Ann.* V.1; BARRET 2002: 124; HILLARD 2013: 5.

¹¹² TAKÁCS 2008: 23; PURCELL 2009: 178.

¹¹³ VELL. PAT. II.130.4-5; WOOD 2000: 77. Livija je bila poznata po svojim intervencijama pomaganja pojedincima koji su od nje tražili pomoć, što je dokaz da je njezina utjecajnost na Augusta bila poznata, ali je smatrana pozitivnom karakteristikom jer se nikada javno nije uključivala u politička pitanja.

¹¹⁴ MUDD 2005: 53; BURNS 2007: 12; GOLDSWORTHY 2014: 377-378. Zakonsku potvrdu prijašnje privilegije, kao i počasne skulpture, Livija je dobila od Senata kao utjehu zbog smrti sina Druza.

¹¹⁵ SUET. *Aug.* 63; BURNS 2007: 9; BARTMAN 2012: 416.

¹¹⁶ BARRET 2002: 232; MUDD 2005: 53. Pobožnost i moralna čistoća smatrane su glavnim karakteristikama rimske matrone. Livijino spominjanje u pjesmi *Consulatio ad Liviam* važan je dokaz njezine prihvaćenosti kao modela savršenog ponašanja i uzorne matrone.

javno slavljena i kao *univira*, odnosno kao žena koja se samo jednom udala te stoga posjeduje izvanrednu čistoću, premda je njezin prijašnji brak bio svima poznat, kao i skandal oko braka s Augustom. Pjesnik Ovidije nudi moguće onovremeno rješenje ovog problema, tvrdeći da niti jedan muškarac ne može biti vrijedan Livije, osim naravno Augusta, što bi se moglo protumačiti kao onovremeno shvaćanje da Livija nikada nije imala drugog muža osim princepsa.¹¹⁷ Livijinom javnom prikazu nije naštetila niti optužba Augustovih protivnika kako vlastitom mužu podvodi žene, vjerojatno stoga što nije niti bio usmjeren na nju, već na Augusta i njegove moralne zakone koje navodno nije dosljedno provodio.¹¹⁸ Ovakvi i slični napadi na Liviju samo su pokazali snagu njezinog utjecaja i položaja, što može djelomično objasniti zašto se August nije razveo od nje budući da je sterilnost braka bilo savršeno opravdanje za njegovo razvrgavanje.¹¹⁹

Navedene kontradikcije vidljive u Livijinom prikazu nisu nastale samo zbog političkih potreba njezinog supruga, već se moraju promatrati u kontekstu promjene položaja žena koji je od njih zahtijevao da spoje nespojivo. Socijalne promjene nastale spajanjem helenističkih utjecaja i rimskih tradicionalnih elemenata sukobile su ženski individualizam s idealiziranim mitskim ženama iz prošlosti Rima, što je rezultiralo time da bogate, politički aktivne žene nužno moraju pokazivati tradicionalne vrline, poput tkanja i pređenja. Ovi društveni mitovi, snažno propagirani Augustovim društvenim programom, posljedično su stvorili tenzije između stvarnih i idealiziranih žena, što se posebno odnosi na Liviju Druzilu.¹²⁰ Međutim, Livijino moralno ponašanje određeno je ne samo nerealnim očekivanjima od rimskih žena, već i Augustovim političkim potrebama. On je, kao obnovitelj rimskog morala, morao imati ženu neupitnih vrlina i reputacije koja može poslužiti kao primjer ostalima. Neovisno o njezinoj privatnoj osobnosti, koju ne možemo i ne smijemo prosuđivati, ona je za javnost uistinu postala kreacija

¹¹⁷ OVID. *Trist.* 2.161-64; POMEROY 1995: 161; BURNS 2007: 9. Premda je skandal oko braka s Augustom i njezine trudnoće bio svima poznat, on ipak nije spriječio njezino javno slavljenje kao *univire*.

¹¹⁸ SUET. *Aug.* 71; BAUMAN 2003: 126. Kritika je zapravo upućena Augustu jer je navodno nepoštivanje zakona nekima opraštao, neke je kažnjavao, a neke je i osobno kršio.

¹¹⁹ POMEROY 1995: 158; WOOD 2000: 76.

¹²⁰ SUET. *Aug.* 73; WOOD 2000: 77; POMEROY 1995: 149. Livija, koja je bila poznata kao izrazito utjecajna žena, redovito je u javnosti naglašavala svoju posvećenost tradicionalnim ženskim kućanskim poslovima.

moralnečistoće i vjernosti, što nije potvrda samo njezinih vrлина i sposobnosti, već i važnost njezinog utjecaja na Augustovu politiku.¹²¹

5.1.3. LIVIJINA DOBROTVORNA ULOGA

Budući da kao žena nije mogla javno sudjelovati u političkom životu, Livija je morala aktivno graditi svoj društveni status pomoću javnog dobrotvornog djelovanja, na temelju kojega je stvorila izniman društveni utjecaj i reputaciju, ali je na taj način istovremeno podržavala i promovirala program društvene obnove.¹²² Sva Livijina djelatnost na ovome području temeljila se na njezinom zakonskom oslobođenju od tutela, *ius trium liberorum*, odnosno na financijskoj slobodi koja joj je omogućila da stekne iznimnu kontrolu u privatnoj sferi, ali i izuzetno istaknutu poziciju u javnosti zahvaljujući raznim donacijama i intervencijama u korist gradova i pojedinaca, odnosno omogućila joj je da stvori klasični klijentelistički odnos koji je donosio javnu prominenciju i moć. Zbog svoje izuzetne društvene pozicije, bilo je iznimno važno da Livija svoj položaj iskoristi prvenstveno za javno pomaganje zajednici vlastitim financijskim sredstvima, odnosno za provođenje samostalnih dobrotvornih i građevinskih projekata koji javno podržavaju Augustovu politiku.¹²³

Budući da je August smatrao kako je zanemarivanje rimskih bogova dovelo do propasti Republike te da se stoga mora provesti religijska obnova, za Liviju je najvažnija javna djelatnost postala obnova i gradnja hramova vezanih uz žene i njihove vrline.¹²⁴ U svrhu isticanja i potvrđivanja svog statusa *mater familiae* i savršene žene, ali i kako bi potaknula druge da slijede njezin primjer, Livija je obnovila hram Bona Dea (Dobre Božice) te se na taj način blisko povezala s ovom djevičanskom božicom.¹²⁵ Kako bi naglasila svoju vezu sa slavnim ženama iz

¹²¹ BARRET 2002: 124. Livija je do kraja života zadržala svoju moralnu reputaciju što nije mogla učiniti samo prikladnim ponašanjem, već je za to bila potrebna politička i društvena inteligencija.

¹²² VELL. PAT. II.130.4-5; PURCELL 2009: 183; ZAGER 2014: 53.

¹²³ MACMULLEN 1986: 436-439; WOOD 2000: 77; BARRET 2002: 10; ZAGER 2014: 53-54. *Ius trium liberorum* omogućio je Liviji da samostalno upravlja vlastitim bogatstvom i poslovanjem te da stvori vlastiti mrežu klijenata i štićenika.

¹²⁴ OVID. *Fast.* 5.157-58, 6.637; ZANKER 1990: 29; WOOD 2002: 77; BARRET 2002: 125. Na taj način Livija se uspjela blisko povezati sa ženskim vjerskim ritualima što joj je omogućilo još uspješnije promoviranje moralnih zakona i obnovu tradicionalnih ideala ženskog ponašanja.

¹²⁵ BARRET 2002: 124; PURCELL 2009: 179; ANGELOVA 2015: 73

rimске prošlosti, Livija je također osobno financirala obnovu hrama Fortune Muliebris, stvorenog za štovanje žena koje su u prošlosti svojim vrlinama i sposobnostima spasile Rim od propasti, a s kojima se Livija javno uspoređivala i uspješno povezivala za potrebe Augustove politike.¹²⁶

Međutim, njezin najvažniji projekt bio je *Porticus Liviae*, koji je uspješno kombinirao sekularnu i sakralnu funkciju jer je u sebi sadržavao oltar posvećen Konkordiji, božici obiteljske sreće i bračne harmonije. Budući da je izgrađen na području raskošnih privatnih rezidencija, ovaj javni građevinski kompleks nije samo slavio uspješni imperijalni brak, već je slao javnu poruku o Livijinoj nezainteresiranosti za luksuz i bogatstvo. Međutim, Konkordijin oltar imao je mnogo važniju funkciju od slavljenja bračne harmonije, on je najizravnije predstavljao javnu Livijinu podršku Augustovoj društvenoj i moralnoj politici te je simbolizirao da jedinstvo rimskog društva i politike proizlazi prvenstveno iz domestikalne harmonije imperijalne obitelji.¹²⁷

Budući da je Livija svoje graditeljsko djelovanje posve usmjerila na projekte vezane uz najvažnije ženske državne kultove, uspjela se blisko povezati sa ženskim religijskim obredima te na taj način promovirati ideju obnavljanja idealnog ženskog ponašanja koje se fokusira na svetost braka i krucijalno mjesto obitelji i tradicionalnih matrona u rimskom životu. Unatoč tome što je promovirala povratrak tradiciji, Livija svoju graditeljsku ulogu nije koristila samo za dobrobit zajednice, već i za samopromociju svoje važnosti jer su javni spomenici i građevine tradicionalno služili za obilježavanje moćnih i značajnih muškaraca.¹²⁸ Budući da su Liviju njezini projekti planirano povezivali sa Sabinjakama, a pogotovo sa Hersilijom, Romulovom ženom koja je kod svoga muža intervenirala u korist raznih pojedinca, bilo je nužno da Livija javno slijedi njezin primjer.¹²⁹

¹²⁶ WOOD 2000: 78-79; ZAGER 2014: 54; ANGLEOVA 2015: 73. Hram je bio posvećen Venturiji i Volumniji, majci i ženi Koriolana, koje su ga pomoću svoje pobožnosti, pravednosti i blagosti spriječile da civilnim ratom uništi Rim.

¹²⁷ DIO. LV.8.2; ZANKER 1990: 138; WOOD 2002: 79; BARRET 2002: 46-47; ANGLEOVA 2015: 72. Izgradnja portika vjerojatno je odobrena nakon Druzove smrti, kao utjeha Liviji.

¹²⁸ BARRET 2002: 125; PURCELL 2009: 182-183. Njezina uloga graditeljice postala je sastavna komponenta njezinog javnog prikaza.

¹²⁹ ANGLEOVA 2015: 73. Budući da se August prikazivao kao utjelovljenje Romula, bilo je važno da ga Livija podrži u takvom javnom prikazu te da se predstavlja kao Hersilija koja je prema mitu pomirila Rimljane i Sabinjane koji su željeli osvetiti otmicu svojih kćeri.

Liviju je upravo njezina pokroviteljska funkcija najviše približila običnim ljudima, zbog čega su je kasnije neslužbeno smatrali *mater patriae*. Livija je zbog svoje društvene pozicije postala uspješna pokroviteljica i posrednica između princepsa i običnih ljudi, a njezin bliski odnos s Augustom omogućio joj je da formalne peticije u korist pojedinca iz svih društvenih slojeva rijetko budu neispunjene. Osim u posredovanje, Livija se također osobno uključivala u pomaganje potrebitima pomagajući žrtvama požara i skupljajući miraz za neudane djevojke, čime je istovremeno izravno poticala Augustovu bračnu politiku.¹³⁰

Osim za pomaganje pojedincima, Livija je koristila svoj utjecaj i za pomoć gradovima diljem Carstva. Najpoznatiji primjeri njezine intervencije su Sparta i Samos, koji su zahvaljujući bliskoj povezanosti s Livijom i njezinom obitelji dobili posebne privilegije izuzeća od plaćanja poreza te simboličku slobodu,¹³¹ dok zahvaljujući natpisima iz Mitilina na otoku Lezbosu, kao i iz antičkog grada Aphrodisisa u Maloj Aziji, saznajemo da je Livija uspješno intervenirala kod Augusta u korist njihovog grada i građana.¹³²

6. LIVIJIN UTJECAJ NA POLITIKU

Navedene javno zabilježene intervencije Livije Druzile u korist gradova diljem Rimskoga Carstva ne dokazuju samo njezin utjecaj na Augusta, već i jasno potvrđuju navode antičkih autora da je Livija osobno pratila Augusta na njegovim putovanjima Carstvom. Povjesničari se slažu kako je Livija zasigurno sudjelovala u Augustovom posjetu zapadnim i istočnim provincijama tijekom kojega su Sparta i Samos dobili svoje izvanredne počasti zahvaljujući svojoj bliskoj povezanosti s princepsovom ženom. Premda je August zabranio takvu praksu rimskim službenicima, njegova supruga nije samo putovala s njim, već je tijekom tih putovanja

¹³⁰ OVID. *Pont.* 2.8.45; SUET. *Aug.* 40.3; *Tib.* 50; DIO. LVIII.2.3; WOOD 2000: 80; MUDD 2005: 69; PURCELL 2009: 179, 183; ANGELOVA 2015: 74.

¹³¹ TAC. *Ann.* III.34.12; DIO. LIV.7.2; BARRET 2002: 37-38; KUNST 2008: 78. Sparta, koja je zaštitila Liviju tijekom njezinog bijega od Oktavijana u civilnom ratu, te Samos, koji je bio dugogodišnji klijent njezine obitelji, dobili su izuzeće od plaćanja poreza te simboličku slobodu.

¹³² WOOD 2002: 80; MUDD 2005: 56. Prema natpisima, August je prvotno odbio molbe predstavnika navedenih gradova, ali nakon Livijinog zauzimanja u njihovu korist, odlučio je ispuniti njihove molbe.

stvarala brojna značajna osobna i politička poznanstva, koja su joj omogućila da privatnom intervencijom značajno utječe i na vanjska politička pitanja.¹³³

Zasigurno najpoznatiji primjer njezine intervencije u vanjskoj politici odnosi se na slučaj kraljice Bosporskog kraljevstva, Dinamis, koja se pobunila, a zatim i ubila pontskog kralja i rimskog vazala Polemona. Smatra se kako je upravo Livija intervenirala u njezinu korist i osigurala joj Augustov oprost, ali i, još važnije, status rimskog saveznika, o čemu nam svjedoči natpis na skulpturi u Afroditinom hramu, koju je Dinamis posvetila svojoj dobročiniteljici Liviji.¹³⁴ Također je poznat slučaj Salome, sestre rimskog vazala i judejskog kralja Haroda, koju je Livija osobno uspjela odgovoriti od politički neprihvatljivog braka s rimskim neprijateljem, te je na taj način spriječila mogući ratni sukob.¹³⁵ Antički autori također prenose anegdotu o Kleopatri, koja se navodno nakon poraza kod Akcija nadala Livijinoj intervenciji u svoju korist. Unatoč tome što ova priča zasigurno nije istinita, ona ipak sugerira razinu utjecajnosti koju su Rimljani smatrali da Livija posjeduje.¹³⁶

Međutim, povjesničari smatraju kako August zasigurno nije bezrazložno prekršio svoj zakon vodeći Liviju u obilazak Carstva, već da se objašnjenje takve prakse treba potražiti u njezinoj već utvrđenoj inteligenciji i političkoj mudrosti, zahvaljujući kojima je postala jedna od najvrjednijih Augustovih savjetnica i suradnica čije je savjete redovito koristio. August je navodno toliko cijenio Livijina razmišljanja da se s njom savjetovao oko najvažnijih političkih pitanja, pripremajući se unaprijed za sastanke s njom uz pomoć bilježaka koje je pomno vodio.¹³⁷ Kao dokaz Livijinog utjecaja i sudjelovanja u donošenju važnih političkih odluka, povjesničari često posežu za poznatim primjerom Gneja Kornelija Cine, jednog od urotnika koji su skovali

¹³³ TAC. *Ann.* III.34.12; DIO. XLVIII.15.2; BAUMAN 2003: 127; MUDD 2005: 74; BURNS 2007: 10. Pretpostavlja se kako je zapadna turneja trajala od 27. do 24. god. pr. Kr., dok se mnogo značajnija istočna odvijala od 22. do 19. god. pr. Kr. August i Livija su u sklopu potonje posjetili Siciliju, Grčku, Malu Aziju te Siriju o čemu svjedoče brojne počasti upućene Liviji.

¹³⁴ WOOD 2002: 79; SALISBURY 2001: 194; MUDD 2005: 60. Dinamis je bila udana za pontskog kralja Polemona, ali nakon svađe s njim vratila se u svoje kraljevstvo i organizirala uspješnu pobunu kojom ga je svrgnula i u vlastitom kraljevstvu. Unatoč tome što je bila odgovorna za smrt rimskog vazala, Dinamis je uz pomoć Livije spriječila sukob na tom području i nastavila vladati svojim kraljevstvom kao rimski vazal. Premda nije sačuvana korespondencija između Livije i Dinamis, o njihovom odnosu svjedoči skulptura s mramornim postoljem na kojem kraljica Dinamis hvali Liviju kao svoju dobročiniteljicu.

¹³⁵ MUDD 2005: 59; BURNS 2007: 10. Saloma se željela udati za visokog dužnosnika Nabatejskog kraljevstva koje je bilo u neprijateljskim odnosima s Rimskim Carstvom.

¹³⁶ PLUT. *Ant.* 83.4; DIO. LI.13.3; BARRET 2002: 33; MUDD 2005: 35. Livija zasigurno nije pratila Oktavijana u Egipat.

¹³⁷ SUET. *Aug.* 84; WOOD 2000: 80; BAUMAN 2003: 127; BURNS 2007: 7.

zavjeru protiv Augusta. Prema navodima povjesničara Diona Kasija, August je nakon savjetovanja s Livijom prihvatio njezin savjet te poštedio urotnikov život nakon čega je Cina postao jedan od najvjernijih princepsovih pristaša.¹³⁸ Premda su detalji cijelog iskaza svakako upitni, povjesničari ga ipak smatraju istinitim događajem, ali i dokazom stvarnog Livijinog utjecaja na Augustovu politiku.¹³⁹

Premda Tacit implicira kako je Livijina utjecajnost i uključenost u političke i javne poslove predstavljala opasnu uzurpaciju muškog autoriteta, Livijini suvremenici nisu vidjeli ništa sporno u njezinim intervencijama za pomoć drugima, već su joj kao zahvalu davali veliko poštovanje i razne počasti. Razlog za takav odnos prema njoj zasigurno se nalazi u Livijinoj sposobnosti da svoju političku utjecajnost prikrije izgledom skromnosti i diskrecije, što joj je omogućilo da svoje aktivnosti provodi daleko od očiju javnosti.¹⁴⁰

6.1. TEMELJI LIVIJINE UTJECAJNOSTI

Premda se Livija uspješno u javnosti prikazivala kako tradicionalna matrona, nezainteresirana za politička zbivanja, navedeni primjeri njezinog javnog djelovanja potvrđuju tvrdnje antičkih autora o njezinoj stvarnoj uključenosti u Augustovu politiku, stoga je nužno odrediti odakle potječe njezina utjecajnost i koliko je zapravo bila presudna za politička i javna zbivanja.¹⁴¹

U rimskom su društvu moćne pripadnice elite redovito tajno, preko muških članova svoje obitelji, vršile značajan utjecaj na javne i političke aktivnosti. Stoga ne iznenađuje da su žene imperijalne obitelji, a nadasve Livija Druzila, koja se nalazila najbliže izvoru moći, podigle tu

¹³⁸ DIO. LV.14-22.2; SALISBURY 2001: 194; BAUMAN 2003: 126. Premdaje sazvao vijeće svojih bliskih suradnika koji su trebali raspraviti o Cinonj sudbini, ono nikada nije održano jer se August posavjetovao s Livijom i prihvatio njezin savjet kako liječnik najbolje liječi njegom pacijenta, a ne operacijom. Zato je August pomilovao Cinu i dao mu službu konzula nakon čega je bivši urotnik postao jedan od najprivrženijih Augustovih pristaša.

¹³⁹ BARRET 2002: 133; BAUMAN 2003: 126. Livija je svakako imala utjecaj na njegovu politiku, a neki čak smatraju kako je možda imala neslužbeni status *amica princeps*, bliskog Augustovog savjetnika i prijatelja.

¹⁴⁰ TAC. *Ann.* I.4.5; WOOD 2000: 80; BARRET 2002: 120. Livijine intervencije nisu povezivane s pokušajima utjecanja na političke događaje, već su smatrane prikladnim dobrotvornim ponašanjem za ženu njezinog statusa, pogotovo zato što su posljedice uvijek bile pozitivne.

¹⁴¹ SUET. *Aug.* 84; TAC. *Ann.* I.3; DIO. LV.14-22.2. Antički autori, a posebno Tacit, naglašavaju kako je Livija imala značajnog, ali posve prikrivenog utjecaja na Augusta i njegovu politiku.

uobičajenu, premda neprihvaćenu praksu na najvišu razinu zahvaljujući procesu spajanja imperijalne obitelji i rimske uprave, što je omogućilo princepsovoj ženi da stekne položaj i utjecaj bez presedana.¹⁴² Stoga, kako bismo mogli razumjeti Livijin utjecaj, moramo ga promatrati u kontekstu međuovisnosti njezine pozicije u imperijalnoj obitelji, odnosno njezinog statusa *mater familiae* i političkih sposobnosti koje su je učinile Augustovom savjetnicom i pouzdanicom u privatnom i javnom životu, što joj je posljedično omogućilo sudjelovanje u aktivnostima u rasponu od mikro privatnih do makro državnih.¹⁴³

Ključna komponenta Livijinog utjecaja upravo je njezin status *mater familiae* koji je ženama omogućavao tradicionalni i legitimni autoritet unutar obitelji, kao i pravo sudjelovanja u donošenju važnih obiteljskih, ali i brojnih drugih odluka na koje je mogla privatno utjecati. Posljedica toga bila je da je ženin privatni obiteljski položaj postao temelj za njezinu stvarnu, ali tajnu i posve nezakonitu moć i utjecaj na javna te politička pitanja. Iz tog razloga je i Livija, kao i svaka *mater familiae*, mogla istovremeno zauzeti respektabilan položaj unutar vlastite obitelji, a time i u društvu, ali ga i istovremeno tajno koristiti za relativno opasno političko djelovanje preko muškaraca iz vlastite obitelji.¹⁴⁴

Budući da su Livijina uloga i utjecaj imperijalne *mater familiae* dodatno osnaženi njezinom javnom ulogom i aktivnostima, njezin se privatni utjecaj na Augusta, zahvaljujući njihovom izrazito bliskom odnosu te njegovom specifičnom i jedinstvenom položaju, posljedično odražavao na sve aspekte njegove politike te na cjelokupno rimsko društvo.¹⁴⁵ Zahvaljujući svojoj izvanrednoj obiteljskoj i društvenoj pozadini, ali i političkoj inteligenciji koju je iskazivala svojim javnim djelovanjem, Livija se uspjela nametnuti kao Augustova

¹⁴² BAUMAN 2003: 126; HILLARD 2013: 5. Muški članovi Augustove obitelji zauzeli su sve najvažnije državne službe te je zapravo preko njih August upravljao i kontrolirao državu. Posljedice tog procesa osjećala je i Livija jer je kao *mater familiae* imperijalne obitelji preko muških članova mogla značajno utjecati na gotovo sva zbivanja u Carstvu.

¹⁴³ DIO. LIII.19.1-3; WOOD 2000: 80; LIGHTMAN 2007: 190. Brojni politički dogovori i poslovi obavljali su se tajno, iza zatvorenih vrata, uz pomoć ženskog posredovanja i poticaja.

¹⁴⁴ WOOD 2000: 80; HEMELRIJK 2005: 6-9; HILLARD 2013: 7. Rimska matrona je najveći autoritet stekla nakon što bi rodila sina i postala udovica jer su joj bogatstvo i poštovanje sinova osigurali najveću moć i utjecaj u društvu.

¹⁴⁵ WOOD 2000: 80; BRITAIN 2010: 60; GOLDSWORTHY 2014: 166. Livijin je privatni utjecaj osjećalo cjelokupno rimsko društvo zahvaljujući njezinom aktivnom sudjelovanju u programu društvene obnove, koji je njezinu privatnu ulogu *mater familiae* učinio neslužbenim, ali ipak važnim političkim faktorom pomoću brojnih javnih i dobrotvornih aktivnosti koje je Livija uspješno provodila tijekom svog života.

savjetnica u državnim poslovima, ali prvenstveno stoga što je princeps privatno podržavao i poticao njezinu uključenost u sva javna i politička pitanja.¹⁴⁶

Međutim, August je u javnosti, svjestan opasnosti takvog odnosa i položaja, jasno nastojao razgraničiti Livijin privatni i javnu utjecaj, naglašavajući isključivo njezinu utjecajnost unutar obitelji i prikrivajući njezino sudjelovanje u poslovima Carstva, kako se u javnosti ne bi vidjela njezina uključenosti u političke poslove. Livija je za Augustova života nastojala održati takvu iluziju, prikrivajući svoj utjecaj tvrdnjom kako izvan obitelji ne posjeduje nikakvu moć, već na Augusta ima utjecaj samo zato što mu se u svemu pokorava, naglašavajući time svoju općeprihvaćenu javnu reputaciju pokorne tradicionalne matrone.¹⁴⁷ Iz tog razloga su općepoznate Livijine privatne intervencije u koristi pojedinaca iz svih društvenih slojeva te javne dobrotvorne aktivnosti, kao i sveopća javna izloženost za potrebe programa društvene obnove, popraćene besprijekornim javnim ponašanjem, u rimskoj javnosti smatrane prikladnim i poželjnim aktivnostima za *mater familiae* imperijalne obitelji, koja također posjeduje privilegiju *ius trium liberorum*, unatoč tome što su takve djelatnosti bile posve u neskladu s tradicionalnim ponašanjem rimske matrone te zapravo promišljeni i efikasni politički potezi, posve usklađeni s Augustovim političkim ciljevima.¹⁴⁸

Na temelju već napisanog možemo zaključiti kako je Livija koristila svoj izniman položaj i privatne obiteljske veze kako bi utjecala i sudjelovala u svim aspektima Augustove javne i političke djelatnosti, ali svakako se mora postaviti pitanje koliko je njezin utjecaj zapravo bilo formalan i presudan. Svako nastojanje da se jasno utvrdi Livijin službeni položaj i utjecaj koji je iz njega proizlazio značajno su ograničeni kompleksnim političkim i društvenim okolnostima ranog Carstva. Budući da je ova situacija bez presedana onemogućila jasno i precizno definiranje položaja prvog princepsa, kao i samog principata, jasno je da ni Livija nije mogla dobiti javno

¹⁴⁶ BARRET 2002: 129; BAUMAN 2003: 126; TAKÁCS 2008: 23; PURCELL 2009: 179. Livija je svoju utjecajnost stekla zahvaljujući prvenstveno svom odnosu sa princepsom, ali i zato što je imperijalna obitelj postala ključnim faktorom u Carstvu.

¹⁴⁷ DIO. LIV.16.3, 19.3; BARRET 2002: 129; HILLARD 2013: 7. Javno priznanje Livijine političke utjecajnosti moglo je dovesti u pitanje Augustovu reputaciju jer su politički moćne žene smatrane jednim od razloga propasti Republike. Kako bi izbjegla moguće konflikte, Livija je stvorila dojam da je uspješna samo zbog svoje pokornosti.

¹⁴⁸ VELL. PAT. II.130.4-5; ZAGER 2014: 53; GOLDSWORTHY 2014: 178. Žene s *ius trium liberorum*, oslobođene tutela, mogle su samostalno, vlastitim financijama pomagati zajednici raznim projektima te aktivno pomagati običnim ljudima posredovanjem kod moćnih muškaraca kao što je to Livija redovito činila.

priznanje svoje pozicije te službenu titulu, što je rezultiralo negiranjem njezine uloge u javnim i političkim zbivanjima u historiografiji.¹⁴⁹

Međutim, novije znanstvene studije, temeljene na kritičkoj analizi izvora, potvrđuju kako je Livija zahvaljujući potpori Augusta kao neupitnog moralnog autoriteta te zahvaljujući programu društvene obnove Rimskog Carstva, stekla gotovo službenu ulogu i funkciju u principatu, premda je ona svakako bila tajna i definirana tradicionalnim očekivanjima od rimske matrone.¹⁵⁰ Premda je jasno kako je Liviji takav status omogućio stvarni utjecaj na politička i javna zbivanja, ne postoje nikakvi dokazi da je njezina pravna pozicija i moć bila istovjetna Augustovoj,¹⁵¹ što implicira kako je Livijin utjecaj, manifestiran u obliku partnerskog odnosa s princepsom, bio istovremeno iznimno značajan i bez presedana za ženu, ali neformalan i za Augusta neobvezujući jer se prvenstveno temeljio na bliskom supružničkom odnosu koji ga je istovremeno poticao, ali i ograničavao.¹⁵² Neformalnost Livijinog položaja i utjecaja potvrđuje to što njezin službeni *auctoritas* i *postestas*, odnosno legitimni autoritet magistrata, do sada nisu potvrđeni u razdoblju Augustove vladavine. Međutim, povjesničari smatraju kako je Livija svakako posjedovala značajni *maiestas*, unatoč tome što se u izvorima isključivo spominje negativan termin *potentia* koji implicira prikriveni, neformalni i nezakonit utjecaj.¹⁵³

Unatoč tome, premda formalno nije posjedovala moć niti javnu funkciju, Livija je u rimskom društvu svakako bila osoba od iznimnog značaja, zbog čega povjesničari smatraju mogućim da su je Rimljani neslužbeno nazivali *Femina* ili *Romana princeps*, što svakako

¹⁴⁹ BARRET 2002: 133; BEARD 2015: 203.

¹⁵⁰ BARRET 2002: 133; HILLARD 2013: 9. Budući da je August vlast temeljio na dominaciji svog neupitnog moralnog autoriteta, sama njegova želja i poticaj na političko angažiranje omogućili su Liviji poziciju bez presedana. Međutim, zbog protivljenja Rimljana monarhijskom uređenju države te zbog osiguranja opstanka principata, August je morao izbjegavati isticanje svojih dinastičkih težnji, a upravo bi davanje Liviji službene titule i funkcije rimske carice skrenulo pozornost na njih.

¹⁵¹ DIO. LIII.19.1-3; BAUMAN 2003: 128; HILLARD 2013: 11-12; BEARD 2015: 203. Tradicionalan status *mater familiae* imperijalne obitelji omogućio je Liviji pristup ogromnoj moći. Međutim, ideja da joj je on ili status zaštitnice neslužbenog *ordo matronarum* omogućio poziciju jednaku Augustovoj ne može se održati.

¹⁵² SUET. *Aug.* 40.3; BARRET 2002: 139; PURCELL 2009: 179; HILLARD 2013: 11-12. August je često znao poslušati Livijine savjete i ispuniti njezine molbe ako su bile korisne, ali isto tako ih je mogao odbiti jer ga ništa formalno nije obvezivalo da ih ispuni. Premda August nije spominjao Liviju u svom *Res Gestae*, što potvrđuje nepostojanje njezinog formalnog statusa i utjecaja, brojne počasti i odlike koje joj je dao tijekom života potvrđuju postojanje njezine suptilne javne i neslužbene uloge te dokazuju njihov partnerski odnos.

¹⁵³ SUET. *Aug.* 69.1; TAC. *Ann.* IV.21.1; BARRET 2002: 133-134; BAUMAN 2003: 129. Pojam *maiestas* označava nečije pravo na prestiž i obaveze koje iz tog prava proizlaze te će se kasnije vezati samo uz članove imperijalne obitelji te postati važan aspekt principata. Pojam *auctoritas* predstavljala sposobnost za vodeće uloge u politici te povjesničari dvoje je li ga Livija uistinu posjedovala, premda za sada prevladava mišljenje kako ga nije imala.

implicira da su je smatrali vođom svih žena u Carstvu, ali možda i simboličkom roditeljicom, kao i samog Augusta.¹⁵⁴ Dokaz njezine stvarne, premda neslužbene uloge u Carstvu, predstavlja *Ara Pacis*, najveći spomenik Augustove vladavine, koji je ujedno i ekspresija njegove ideologije te dinastijskih težnji. Na ovome dinastijskom portretu Augustove proširene obitelji, Livija zauzima počasno mjesto iza princepsa, što ne implicira samo roditeljsku ulogu carskoga para, već i sugerira Livijinu važnu ulogu i poziciju u Carstvu.¹⁵⁵

7. BORBA ZA PRIJESTOLJE

Budući da se nakon 27. god. pr. Kr. i uspostave principata pitanje Augustovog nasljednika nametnulo kao najvažniji politički problem, antički autori su upravo na ovome području vidjeli najveću i najopasniju manifestaciju Livijinog pogubnog utjecaja jer bez sina koji bi ga naslijedio, August se morao okrenuti tradicionalnom rimskom običaju i posvojiti sina i nasljednika, što je navodno omogućilo Liviji da iskoristi sav svoj utjecaj kako bi osigurala prijestolje Tiberiju.¹⁵⁶ Premda je antički autori smatraju posve odgovornom za Tiberijev uspon na vlast, mora se postaviti pitanje koliko je Livija, s obzirom na okolnosti, mogla i zaista utjecala na donošenje najvažnije Augustove političke odluke?

Augustu je nasljedna politika, kojom je želio osigurati uspješan prijenos vlasti i opstanak principata, nalagala da mu nasljednik bude bliski srodnik iz obitelji Julijevaca, kojemu krvne veze s božanskim Julijem Cezarom daju neizmjeran društveni i simbolički kapital, smatrajući da

¹⁵⁴ OVID. *Pont.* 3.1.125–26; GOLDSWORTHY 2014: 179; ANGELOVA 2015: 71; BEARD 2015: 203. Livijin neslužbeni ekvivalent Augustove titule ne možemo smatrati znakom njezine iznimne emancipacije, već je trebamo promatrati kao dokazom javnog značaja Livije u imperijalnoj dinastiji. Također se ne smije zanemariti da je princeps tada još uvijek označavao samo „prvog građanina“.

¹⁵⁵ BARRET 2002: 126; ZAGER 2014: 44–45. *Ara Pacis*, posvećen 30. 1. 9. god., na Livijin rođendan, prikazuje carsku obitelj u religijskoj procesiji te demonstrira najvažnije principe Augustovog novog poretka. Javni umjetnički prikazi žena i djece u državnoj ceremoniji na *Ara Pacisu* predstavljaju ikonografsku revoluciju, ali i javno demonstriraju kontinuitet Augustove dinastije. Na istočnoj strani oltara prikazana je simbolička reprezentacija „žene“, alegorija o Tellus Mater i plodnosti, dok zapadna strana u mitološkim scenama povezuje Augusta, novog utemeljitelja Rima sa Romulom, Remom i Enejom. Južna i sjeverna strana prikazuju procesije u kojima je Livija prikazana između sinova, s tradicionalnom *nodus* frizurom.

¹⁵⁶ TAC. *Ann.* I.10; BARRET 2002: 35. Budući da principat, kao oblik državnog uređenja bez presedana, nije imao sigurne mehanizme za prijenos vlasti na nasljednika te zato što August nije imao zakonitog sina, princeps je morao posvojiti prikladan nasljednika.

Rimljani ne bi prihvatili nasljednika iz druge obitelji dok postoje Augustovi, odnosno Cezarovi srodnici.¹⁵⁷ Promatrajući u takvom kontekstu tvrdnje antičkih autora o Livijinom potajnom nastojanju da postavi Tiberija na vrh nasljednog niza postaju malo vjerojatne jer je važnost koju je August pridavao svojoj nasljednoj politici sprječavala svaki pokušaj nametanja kandidata izvan njegove krvne obitelji.¹⁵⁸ August je stoga posvojio i za nasljednika proglasio najprije svog najbližeg krvnog srodnika, Oktavijinog sina Marcela,¹⁵⁹ potom Agripu, muža Augustove kćeri te konačno njihove sinove Gaja i Lucija Cezara, premda ih je princeps u konačnici sve nadživio.¹⁶⁰ Kao i optužbe antičkih autora o Livijinoj odgovornosti za njihovu smrt, povjesničari također odbacuju tvrdnje o Livijinom svemoćnom utjecaju pomoću kojega je navodno osigurala prijestolje Tiberiju nagovorivši Augusta da vjenča svoju kćer s Tiberijem, jer smatraju da je August i sam dovoljno cijenio svog posinka, zbog čega mu je i omogućio toliko vrijedan brak koji ga je doveo korak bliže prijestolju.¹⁶¹ Međutim, naglo pogoršanje odnosa između princepsa i Tiberija nakon njegovog povlačenja na Rodos otkriva novi pogled na Livijnu utjecajnost jer su se njezine molbe i intervencije kod Augusta za izmirenje i obnovu Tiberijeve karijere pokazale posve neuspješne. Livijin neuspjeh da vrati svoga sina u princepsovu milost jasno otkriva da njezin utjecaj, premda stvaran, nije mogao biti posve presudan za Augustove odluke.¹⁶²

Nakon što je Augustov posljednji nasljednik Lucije Cezar umro, princeps je konačno posvojio Tiberija te ga uvrstio u nasljedni niz s Agripom Postumom (trećim sinom Julije i Agripe) i Livijinim unukom Germanikom. Međutim, nakon što se pokazala Agripina

¹⁵⁷ MUDD 2005: 42; POTTER 2006: 153-154; BAUMAN 2007: 14. Posvojenje je Augustu omogućilo da odabere kompetentnu osobu za preuzimanje vlasti te da ga ljudi prihvate kao nasljednika kako bi spriječio izbijanje krize oko prijenosa vlasti.

¹⁵⁸ TAC. *Ann.* I.3; BARRET 2002: 36. Livija je zahvljavajući svom bliskom odnosu s Augustom morala biti upoznata s njegovom nasljednom politikom i njegovom odlučnosti da postavi blikog rođaka za nasljednika.

¹⁵⁹ DIO LIII.40.4-5; BURNS 2007: 14; KUNST 2008: 97-98. Marcel, Augustov nećak i muž njegove kćeri Julije ubrzo je umro 23. pr. Kr. od vjerojatno nepoznate epidemije koja je harala Rimom u to vrijeme, ali je za njegovu smrt kasnije optužena Livija.

¹⁶⁰ TAC. *Ann.* I.3; DIO LIV.6.5; BARRET 2004: 38-39; BURNS 2007: 10-13. Nakon što je Agripa 12. pr. Kr. umro, August je posvojio svoje unuke kao vlastite sinove te ih je proglasio svojim zakonitim nasljednicima i uključio ih u sustav nasljeđivanja. Međutim, Gaj je umro 2. god. od nepoznate bolesti, a Lucije dvije godine kasnije od zadobivenih rana u pohodu na Armeniju. Za njihovu smrt, kao i ranije za Marcelovu, bez dokaza je optužena Livija.

¹⁶¹ WOOD 2000: 84-85; BARRET 2002: 41; BURNS 2007: 12. Brak između Tiberija i Julije sklopljen je 11. god. pr. Kr. i pokazat će se iznimno neuspješnim. Djeluje nevjerojatno da bi August zanemario važnost tog braka i odobrio ga samo na Livijin nagovor.

¹⁶² SUET. *Tib.* 13.2, 15; BARRET 2002: 48-52; MUDD 2005: 61. Budući da mu je August povjerio funkciju poslanika na Istoku, jasno je kako je princeps imao velika očekivanja od Tiberija u budućnosti, ali pogoršanje odnosa nastalo je zbog njegovog povlačenja na Rodos. Livijine intervencije za njegov povratak u Rim nisu bile uspješne, uspjela mu je osigurati tek beznačajnu funkciju legata. Tiberije se naposljetku vratio u Rim, ali nije se smio uključivati u politiku.

neprikladnost za tu funkciju, Tiberije je postao jedini mogući nasljednik te mu je August 13. godine dao jednake ovlasti i moć u provincijama kakvu je i sam imao.¹⁶³ Ovakav razvoj događaja značajno je ojačao Livijinu privatnu i javnu poziciju te ne iznenađuje što su je antički autori optužili da je spletkama i otvorenim nagovorom prisilila Augusta da posvoji Tiberija, premda povjesničari smatraju da ne postoje opravdani dokazi za takve tvrdnje.¹⁶⁴

Unatoč tome što se Livijina uloga u odabiru nasljednika ne može jasno definirati, kao niti potvrditi ili opovrgnuti, malo je vjerojatno da bi August, kao izniman političar, donio odluku od ključne važnosti za principat samo na temelju pritiska Livijinog nagovaranja. Iz tog razloga povjesničari smatraju da je princeps, unatoč određenom privatnom neslaganju s Tiberijem, iznimno cijenio njegove sposobnosti i iskustvo koje je stekao i dokazao u ranijoj karijeri, zbog čega je Tiberije nakon smrti svojih prethodnika, ali i zbog nepostojanja drugih prikladnih kandidata, postao logičan izbor za nasljednika. Naravno, faktor Livije kao majke ne smije se zanemariti, ali čak i ako je privatno podržavala mogućnost da Tiberije preuzme najvišu funkciju, njezin utjecaj nije mogao biti presudan i značajno utjecati na Augustovu odluku.¹⁶⁵

Osim na Tiberija, njegovo posvojenje imalo je velikog utjecaja i na Liviju koja je postala žena vladara i majka nasljednika, utemeljiteljica dinastije. Livijin značaj je posljednjih 10 godina Augustova života dodatno osnažen jer je dobila ključnu ulogu u tranziciji i prijenosu vlasti s Augusta na Tiberija, postavši poveznica između tadašnjeg i budućeg vladara koja osigurava kontinuitet i prijenos vlasti te neprocjenjiv izvor legitimacije za Tiberija, što će joj između ostaloga osigurati iznimnu moć za vrijeme njegove vladavine.¹⁶⁶ Međutim, Livija je svoju stvarnu moć morala demonstrirati već 14. god. u Noli, neposredno pred Augustovu smrt. Kako bi spriječila izbijanje političke krize u državi, stražom je opkolila kuću i blokirala okolne ceste

¹⁶³ SUET. *Tib.* 15, 21; TAC. *Ann.* 1.3.3-4; BAUMAN2003: 104; HILLARD 2013: 13. Agripa Postum ubrzo je protjeran na Planaziju zbog svog nedoličnog ponašanja, ali to će se kasnije tumačiti kao još jedna Livijina spletko koja je željela zaštititi Tiberija, čije posvojenje 4. god. nije posve osiguralo njegovu ulogu nasljednika.

¹⁶⁴ TAC. *Ann.* I.3; BAUMAN 2003: 14; MUDD 2005: 66. Usprkos očekivanjima, zahvaljujući nesretnom spletu događaja, Livija je osim žene princepsa postala i majka budućeg vladara, što je značajno ojačalo njezinu poziciju. Međutim, ne može se dokazati da je za Augustov odabir nasljednika presudan bio Livijin utjecaj jer je Tiberije bio logičan izbor za tu poziciju.

¹⁶⁵ BARRET 2002: 53-55; BAUMAN 2003: 14. Ideja da je August imao visoka očekivanja od Tiberija ne smije se zanemariti. Njegovo vjenčanje s princepsovom kćeri implicira da je August namijenio Tiberiju značajnu funkciju u principatu i prije nego što ga je proglasio nasljednikom.

¹⁶⁶ TAC. *Ann.* V.1; CORBIER 1995: 190; BARRET 2002: 55-56; ANGLEOVA 2015: 72. Ovim činom stvorene su dvije nasljedne linije u Julijejsko-Klaudijejskoj dinastiji, s Augustove i Livijine strane, a obje su nosile iznimno važan društveni i simbolički kapital kojeg niti jedna druga rimska obitelj tog vremena nije posjedovala.

kako bi mogla odgoditi vijesti o ovoj politički iznimno osjetljivoj smrti, ovladavši na taj način kriznom političkom situacijom u dovoljnoj mjeri da osigura Tiberiju sigurno preuzimanje vlasti.¹⁶⁷

8. AUGUSTOVA OPORUKA

Nakon princepsove smrti Livijin utjecaj i status naglo su porasli pretvorivši je u jednu od najmoćnijih i najbogatijih osoba u Rimskom Carstvu. Zahvaljujući odredbama Augustove oporuke, Livija je naslijedila trećinu princepsove imovine, što će joj kasnije poslužiti za jačanje vlastitog utjecaja, te je posvojena u obitelj Julijevaca kao Augustova kći s novim imenom koje joj je ujedno bilo i titula, Julija Augusta.¹⁶⁸

Zahvaljujući ovoj Augustovoj odluci, Livijin je status i zakonski doživio dramatičnu, premda nejasno definiranu promjenu, što će prouzrokovati napetosti oko njezine stvarne uloge u novom poretku jer se pretpostavlja da je August oporučnim posvojenjem želio Liviji osigurati formalni institucionalni status koji za njegovog života nije imala, a koji joj niti Tiberije nije želio dati.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Suet. *Aug.* 99; Tac. *Ann.* 1.5, 1.6; Dio LVI.30.1-2; Barret 2002: 66-67; Bauman 2003: 127; Mudd 2005: 77. Dok Svetonije prenosi kako je August umro na Livijinim rukama, Tacit i Dion Kasije iznose sumnje da ga je upravo Livija otrovala kako ne bi Tiberiju oduzeo funkciju nasljednika i dao je svom izopćenom unuku Agripi Postumu s kojim se navodno izmirio, premda o tome ne postoje nikakvi dokazi. Također nije poznato je li August umro prije Tibrijevog povratka iz Ilirka ili je uspio održati posljednji sastanak sa svojim nasljednikom. Nakon Augustove smrti nasilno je uklonjen i Agripa Postum, ali ne zna se je li uklonjen po Augustovom ili Tiberijevom nalogu, kao ni je li Livija podržavala taj postupak i sudjelovala u njemu.

¹⁶⁸ Suet. *Aug.* 101; Dio LVII.2.1; Bauman 2003: 131; Burns 2007: 17. Kako bi mogla naslijediti Augustovu imovinu, Senat je za Liviju izglasao posebno izuzeće od financijskih ograničenja koje je ženama nametnuo *Lex Voconia*. Uz Liviju, u oporuku su bili uključeni i Tiberije, koji je naslijedio dvije trećine imovine, te Druz Cezar i Germanik.

¹⁶⁹ Barret 2002: 146; Bauman 2003: 131. Uzdizanje Livijinog statusa započelo je njezinim oporučnim posvajanjem u obitelj Julijevaca te dobivanjem imena/titule Augusta koje tada nije privuklo puno pozornosti. Premda se ne zna dovoljno o pravnom statusu i posljedicama oporučnog posvojenja, a još manje o posvojenju vlastite žene, izgleda kako su reakcije na Livijin presedan bile pozitivne. Činjenica da je Senat priznao njezino posvojenje te je izglasao izgradnju *Ara Adoptionis* njezinu počast svjedoče o službenom prihvaćanju njezinog novog položaja.

8. 1. JULIJA AUGUSTA

Unatoč nedefiniranosti, stvarno uzdizanje Livijinog statusa prvenstveno je obilježila promjena njezinog imena u Juliju Augustu jer je nakon princepsove smrti njegovo počasno ime August postalo moćna titula koja označava princepsa, stoga je i ime Augusta zapravo postalo počasna titula koja pripada funkciji, a ne privatnom pojedincu. Međutim, premda je kao Julija Augusta nosila ekvivalent princepsove titule koja sugerira njezinu stvarnu javnu funkciju, Livijin je status bio jednako nedefiniran kao i ranije Augustov te je istovremeno značio puno zbog svog presedana, ali i malo zbog nedostatka formalne težine koju će ta titula kasnije nositi.¹⁷⁰ Zahvaljujući ovoj nedefiniranosti koja je pratila Liviju tijekom cijelog života, nameće se pitanje kakva je bila njezina stvarna pozicija i uloga u novom poretku.

Mišljenja povjesničara oko ovog pitanja su podijeljena, premda većina posve odbacuje ideju kako je Livija u vladanju imala prednost pred novim princepsom, dok je nešto prihvaćenija pretpostavka o njezinom navodnom partnerskom odnosu s Tiberijem, utemeljenom na tituli Auguste, koja joj formalno nije omogućila pravo vladanja, ali ga nije niti isključila, stoga je u teoriji Livija mogla imati određenu formalnu političku moć, premda se ni ova teza ne može posve dokazati, ali niti odbaciti.¹⁷¹ Unatoč tome što je ideja o partnerskom odnosu ponešto preuveličana, teško je povjerovati kako August Liviji nije namijenio neki oblik konstitucionalne uloge u Carstvu, stoga se ne može tvrditi da je ime Julija Augusta služilo samo kao počast za princepsovu udovicu, pogotovo zato što ga kao takvo nije doživljavao Tiberije, a niti Senat, koji je za Liviju izglasao brojne iznimne počasti.¹⁷²

Problematičnost nejasne Livijine pozicija nastala je kao posljedica jednako nejasnih Augustovih namjera, jer premda je pokazao namjeru da Liviji osigura određenu konstitucionalnu poziciju, princeps nije definirao kakva bi to bila pozicija, kao ni njezine ovlasti. Iz tog razloga

¹⁷⁰ BARRET 2002: 151-152; HILLARD 2013: 15. Unatoč tome što se August pobrinuo za sve detalje oko izvršavanja oporuke, nije jasno definirao Livijin status što implicira kako je želio da Tiberije, Livija i Senat sami to učine u skladu s mogućnostima i njihovim željama.

¹⁷¹ SUET. *Tib.* 50; BARRET 2002: 152-153; BAUMAN 2003: 131. Budući da je titula Augusta bila ograničena samo na princepsa i njegove nasljednike, ženski ekvivalent titule sugerira da je Livija službeno prestala biti privatna osoba, što otvara mogućnost njezinog stvarnog posjedovanja političke moći.

¹⁷² TAC. *Ann.* I.14.1-2; BARRET 2002: 152-153; MUDD 2005: 81. Ideja o počasnoj tituli bez političkih implikacija prikazuje Augusta na poprilično naivan način, što princeps nikako nije bio, te je zasigurno bio upoznat s emocionalnom moći navedene titule, smatrajući da će pomoću nje uzdići Liviju na iznimnu poziciju bez presedana.

povjesničari smatraju da je August očekivao od same Livije, Tiberija i senata da definiraju Livijinu ulogu u skladu s njihovim potrebama, željama i okolnostima u Carstvu.¹⁷³ Nastalu konstitucionalnu dilemu zbog novog Livijinog položaja najbolje demonstrira ponašanje Tiberija i Senata. Dok su Livija i Senat željeli uzdići njezinu poziciju i moć na formalnu konstitucionalnu razinu za koju su smatrali da joj je August namijenio, Tiberije ju je nastojao smanjiti i potisnuti, navodno smatrajući da umanjuje njegov autoritet i položaj.¹⁷⁴ Usprkos brojnim nejasnoćama, za Senat je Livija imala stvarnu formalnu konstitucionalnu ulogu, o čemu svjedoče brojne počasti koje su izglasali za nju, poput izgradnje *Ara Adoptionis* (Oltara posvojenja), kao i nastojanje da mjesec listopad nosi njezino ime, ali i da se Tiberijevom naslovu pridoda *Juliae filius*, odnosno Julijin sin te najvažnije, da Livija dobije službenu titulu *Mater Patriae*, žensku verziju Cezarove i Augustove titule *Pater Patriae*.¹⁷⁵

Upravo su ove počasti, a ponajviše titula *Mater Patriae*, najjasniji znak prepoznavanja nekog oblika javne uloge koju je August namijenio Liviji, izjednačivši je time s princepsom, stoga ne iznenađuje što je Tiberije, shvativši implikacije, odbio sve počasti i navedenu titulu, premda se Livija diljem Carstva i dalje neslužbeno slavila kao *Mater Patriae*.¹⁷⁶ Unatoč tome što je August posvojenjem Livije učvrstio Tiberijev položaj i premostio jaz između Julijevaca i Klaudijevaca, koji tada postaju temelji carske dinastije, Tiberije nikako nije mogao prihvatiti u svom naslovu titulu *Juliae filius*, smatrajući da naslov nosi matrijarhalne implikacije kako je zahvaljujući svojoj majci došao na vlast.¹⁷⁷ Svakako je moguće da je Tiberije majci zamjerao moć i izniman status te joj je stoga onemogućio netradicionalne počasne titule, premda je vjerojatnije da je po uzoru na Augusta prvenstveno nastojao izbjeći javno isticanje monarhijskog uređenja Carstva i monarhističkih težnji. Iz tog je razloga, ali i kako bi se što više povezao s

¹⁷³ BARRET 2002: 153-154; HILLARD 2013: 15. August možda nije želio ili mogao definirati Livijinu konstitucionalnu ulogu jer konstitucionalna moć nije proizlazila iz same titule, već se ostvarivala u specifičnim prokonzulskim i tribunskim ovlastima koje žene nije mogla nositi. Naravno, ne može se osporiti Livijina moć, premda ona nije stvarno proizlazila iz njezine konstitucionalne pozicije, već iz njezinog moralnog autoriteta.

¹⁷⁴ TAC. *Ann.* I.14.1-2; WOOD 2000: 81; BARRET 2002: 155.

¹⁷⁵ TAC. *Ann.* I.14.2-3; DIO LVII. 12.1-6; WOOD 2000: 81; MUDD 2005: 81.

¹⁷⁶ SUET. *Tib.* 50; BARRET 2002: 157; ANGELOVA 2015: 75-76. Davanje Liviji titule predviđene samo za izuzetne muškarce, poput Cezara ili Augusta, predstavlja značajan odmak od tradicije, ali i izvanrednu inovaciju koja implicira da su Liviji davali slično značenje i jedinstvenu poziciju kao i samome Augustu.

¹⁷⁷ TAC. *Ann.* I.14.2-3; CORBIER 1995: 186; BARRET 2002: 157-158. Budući da je u Rimu legitimnost djece dolazila preko oca, Tiberije vjerojatno nije smatrao korisnim dodavati majku u svoj naslov, čime bi javno podsjećao ljude da nije Augustov biološki sin. Naravno, tim činom bi se Livijin status dodatno istaknuo, implicirajući i da je Tiberijeva vlast njezina zasluga.

Augustom, Tiberije prihvatio počasti koje Liviju prvenstveno ističu i slave kao Augustovu udovicu i majku princepsa, uključivši je u godišnje zavjete za sigurnost vladara.¹⁷⁸

Svakako je zanimljivo što Tiberije nije osporio ono što će se kasnije pokazati stvarnom, premda ne pretjerano značajnom manifestacijom Livijine javne službe i funkcije. Dozvolivši joj da postane svećenicom Augustova kulta, jer je August nakon smrti proglašen bogom, Tiberije je prešutno priznao njezinu javnu ulogu i funkciju u Carstvu, smatrajući da je to najprihvatljivija i najmanje opasna pozicija za Liviju.¹⁷⁹ Njezino pravo na pratnju liktora dokazuje kako je zaista bila riječ o javnoj funkciji jer je ta čast bila čuvana samo za državne dužnosnike i svećenike, a dodatno je kasnije naglašena pravom da koristi *carpentum*, nosiljku, te da sjedi među vestalkama u kazalištu, jer se smatralo kako je upravo ona uzor i ideal vestalske vrline.¹⁸⁰ Livija je aktivnim promoviranjem Augustova kulta potakla i omogućila razvoj imperijalnog kulta koji je imao ključnu ulogu u javnoj carskoj propagandi i zadovoljavanju emocionalnih potreba koje su u konačnici omogućile daljnji razvoj principata.¹⁸¹

9. MAJKA PRINCEPSA

Izvještaji antičkih autora koji se odnose na vrijeme Tiberijeve vladavine konstantno u prvi plan stavljaju navodne sukobe oko moći i prvenstva koji su se odvijali između princepsa i njegove majke nakon Augustove smrti, navodeći kao glavni uzrok Livijinu patološku želju za dominacijom i moći, za koje je smatrala da joj s pravom pripadaju.¹⁸² Unatoč neobjektivnosti antičkih autora i uzimajući u obzir Livijin ugled u društvu, kao i njezin partnerski odnos s

¹⁷⁸ WOOD 2000: 81; BARRET 2002: 158; BAUMAN 2003: 131; MUDD 2005: 81. Tiberije je zastupao konzervativan odnos prema ženama te je za svoju majku smatrao prikladnima samo umjerene i tradicionalne počasti.

¹⁷⁹ TAC. *Ann.* IV.16.1-6; WOOD 2000: 82; BARRET 2002: 161; BAUMAN 2003: 155.

¹⁸⁰ DIO LVI.46.1; TAC. *Ann.* I.14.1-2; WOOD 2000: 82; BARRET 2002: 161; BAUMAN 2003: 155. Budući da je liktor bio statusni simbol legitimnosti i nepovredivosti magistrata, svakako je moguće da ga je Tiberije kasnije oduzeo Liviji. Također je važno naglasiti kako je Livijina funkcija svećenice Augustova kulta predstavljala presedan u rimskoj povijesti.

¹⁸¹ BAUMAN 2003: 132.

¹⁸² SUET. *Tib.* 50; TAC. *Ann.* I.14.1-2.; IV.12, 57; DIO. LVII.3.3. Antički autori navode kako se Tiberije nije mogao osloboditi Livije i njezinog utjecaja, smatrajući da želi prisvojiti udio u vladanju, zbog čega je nastojao ograničiti njihove sastanke, naglašavajući njezinu inferiornost i svoju neovisnost i slobodu djelovanja.

Augustom koji joj je omogućio da neformalno utječe na politička zbivanja u Carstvu te da zamalo stekne konstitucionalnu poziciju, pitanje koliko je Livija uistinu utjecala na Tiberija i kakav je bio njihov odnos samo se nameće.

9.1. LIVIJIN UTJECAJ NA TIBERIJA

Unatoč neslaganju oko Livijine konstitucionalne uloge i Tiberijevu jasnom iskazivanju da ne želi njezino sudjelovanje u službenim poslovima Carstva, sukob između princepsa i njegove majke u ranoj fazi njegove vladavine još nije dominirao njihovim odnosom.¹⁸³ Međutim, budući da je Livija predstavljala kontinuitet između vladavine dvaju princepsa, ali i stvarni i simbolički carski autoritet, većina Rimljana je prema njoj osjećala izrazito poštovanje, možda i veće nego prema princepsu, smatrajući je neslužbenom *Mater Patriae* i *Femina princeps*. Iz tog razloga, ali i zahvaljujući Livijinom javnom ugledu i statusu u imperijalnoj obitelji, koji joj je omogućio značajan privatni utjecaj na sina, a ponajviše zbog Augustove oporuke, koja joj je osigurala neslužbenu, ali stvarnu moć te zbog svog neosporivog političkog umijeća, Tiberije se od početka vladavine nije mogao osloboditi majčinog utjecaja.¹⁸⁴ Međutim, pitanje je koliko su točni navodi antičkih autora da je Livija koristila svoju poziciju i utjecaj kako bi prisilila Tiberija da joj osigura službenu ulogu u državi, smatrajući da ima veća prava na vlast od Tiberija, zbog čega se i uključivala u državne poslove.¹⁸⁵

Budući da je Livija za vrijeme Augustove vladavine pokazala iznimno političko umijeće i vještinu, povjesničari smatraju kako je Tiberije u početku svoje vladavine potajno nastavio tradiciju svog prethodnika, konzultirajući se privatno sa svojom majkom oko važnih političkih

¹⁸³ SUET. *Tib.* 50.2-3; BARRET 2002: 76-77; MUDD 2005: 81. Prema izvorima, do otvorenog sukoba došlo je tek pred Livijinu smrt te je vjerojatno da je Tiberije na početku vladavine koristio Livijino iskustvo i njezin utjecaj kako bi osigurao svoju poziciju.

¹⁸⁴ BARRET 2002: 147; HEMELRIJK 2005: 9; BURNS 2007: 16-17. Ženin bi se status i utjecaj uzdigao nakon što bi postala udovica jer su joj bogatstvo i poštovanje osigurali značajnu moć i utjecaj na sinove preko kojih je mogla lakše djelovati. Za Liviju je značajno bilo i to što Tiberije nije imao ženu, tako da je i dalje bila prva žena, najbliža izvoru moći.

¹⁸⁵ SUET. *Tib.* 50.2-3; TAC. IV.57.3; DIO. LVII.12.1–6 Svetonije i Tacit navode kako je Livija bila moćna i vrlo utjecajna, ali nije imala jednak niti službeni udio u vlasti, dok Dion Kasije bez dokaza tvrdi kako je bila stvarni Tiberijev suvladar.

pitanja te koristeći njezine savjete,¹⁸⁶ premda navodi o tome kako je službena korespodencija uz Tiberija glasila i na njegovu majku ne pronalaze uporište u arheološkim dokazima.¹⁸⁷ Međutim, zahvaljujući slučaju kralja Kapadokije, Arhelaja, koji je na Livijin zahtjev morao doći pred sud u Rim, njezina se neslužbena politička djelatnost, ali i određena suradnja s Tiberijem, ne može opovrći. Ovaj događaj, osim nekog oblika zajedničke suradnje i Livijinog utjecaja, implicira i uzdizanje neslužbenog Livijinog *auctoritas* koji joj je omogućio da utječe na politička zbivanja u Carstvu.¹⁸⁸

Tijekom godina Livijin se utjecaj sve više uzdizao, a tome su svakako pridonijeli i sami rimski senatori koji su je redovito posjećivali,¹⁸⁹ zbog čega je bila ne samo upućena u najvažnija politička pitanja, već su joj omogućili i djelovanje mimo Tiberija, dok su joj peticije i molbe za intervenciju osigurale podršku šire javnosti, ali i najmoćnijih ljudi u Carstvu. Livija je također nastavila aktivno pomagati karijere mladih senatora koji su zahvaljujući njoj stvorili značajne političke karijere, a neki su čak postali i rimski carevi, te si je na taj način stvorila snažnu podršku za svoju javnu djelatnost.¹⁹⁰ Ove aktivnosti ukazuju kako je Livija, unatoč Tiberijevom protivljenju, nastojala zadržati, a vjerojatno i proširiti prava i privilegije koje je imala za Augustovog života, premda je tada svoje ambicije prikrivala predstavljajući se modelom skromnosti, dok je kod Tiberija demonstrirala uvjerenje da kao Augusta, unatoč svom neslužbeno, statusu, posjeduje određena polulegalna prava, odnosno određeni *auctoritas*. Takav stav Livija je jasno iskazala intervencijama u korist svojih bliskih prijateljskih, Urgulanije i Plancine.¹⁹¹

¹⁸⁶ SUET. *Tib.* 50.1-2; WOOD 2000: 83; BAUMAN 2003: 132.

¹⁸⁷ DIO. LVII.12.1-6; BARRET 2002: 155; MUD 2005: 81; BURNS 2007: 18. Nije pronađen niti jedan dokaz koji potvrđuje da su službeni dokumenti nosili uz Tiberija i Livijino ime, stoga povjesničari odbacuju ovu tvrdnju.

¹⁸⁸ TAC. *Ann.* II.42.3; BARRET 2002: 79, 155; BAUMAN 2003: 137; MUDD 2005: 84. Budući da su Tiberije i Arhelaj imali razmirice iz prošlosti, princeps ga nije mogao pozvati pred sud zbog pobune, već je to dobrovoljno učinila Livija za dobrobit države. Premda ne postoje dokazi u izvorima, povjesničari smatraju da mu je svojom intervencijom spasila život. U svakom slučaju, zahvaljujući Liviji, Tiberije je kraljevstvo Kapadokije inkorporirao u Carstvo.

¹⁸⁹ DIO LVII.12.1-6; BARRET 2002: 164-165; MUDD 2005: 82. Livija je preuzela Augustovu tradiciju *salutatio*, jutarnjih narodnih i senatorskih pozdravljanja, koja se može protumačiti kao nesebični čin dužnosti, ali i kao posve politički čin. Posebno je indikativno što je Agripina, postavši Augusta, također dobila udio u dnevnom *salutatio*.

¹⁹⁰ SUET. *Galb.* 5.1; TAC. *Ann.* I.13.6; BAUMAN 2003: 134; MUDD 2005: 82. Premda ne postoje dokazi da je Livija ikada radila protiv Tiberija, svakako je koristila svoje dobre odnose sa senatorima kako bi potaknula provedbu svojih projekata. Također je poznat njezin angažman oko karijera određenih pojedinaca, poput budućeg cara Galbe i oca budućeg cara Otona. Livija je također mogla spasiti pojedince od Tiberijevog gnjeva, a svakako je najpoznatiji primjer Kvinta Haterije Agripe.

¹⁹¹ BARRET 2002: 165.

Slučaj Plaucije Urgulanije, bliske Livijine prijateljice, omogućuje dobar uvid u Livijin položaj i utjecaj, ali i odnos s Tiberijem u ranoj fazi njegove vladavine. Tacit navodi kako je Urgulanija, bježeći pred pozivima na sud od Lucija Kalpurnija Pizona, pobjegla u palaču gdje ju je od zakona zaštitila Livijina *potentia*, odnosno tajni utjecaj. Budući da se Pizon nije plašio Livijine moći, nastavio je progoniti Urgulaniju, zbog čega je uvrijeđena Livija uvjerila Tiberija da se založi u njezinu korist, premda je na kraju spriječila ovu javnu zloupotrebu ovlasti protiv zakona, plativši sama Urgulanijine dugove.¹⁹² U ovom slučaju je posebno indikativan jezik koji se koristi jer riječ *amicita*, koja se odnosi na Urgulaniju, ne označava prijateljstvo, već koristan recipročan odnos s izrazitim političkim implikacijama, a to što Livija tvrdi da ima pravo zaštititi prijateljicu od zakona, sugerira da se postavila na jednaku poziciju kao i princeps, što potvrđuju i riječi kojima opisuje svoju povrijeđenost zbog Pizonovog ponašanja, ukazujući da je povrijeđen njezin *maiestas*.¹⁹³

Premda slučaj Urgulanije ukazuje kakav je značaj sama Livija davala svojoj poziciji i svom utjecaju, suđenje Gneju Kaplurniju Pizonu i njegovoj ženi Plancini zbog navodnog ubojstva Livijinog unuka, Germanika, rasvjetljava njezin jedinstveni status u Carstvu. Plancina, koja je bila optužena ne samo za sudjelovanje u Germanikovom ubojstvu, već i za planiranje pobune, nenadano se našla pod Livijinom osobnom zaštitom, ali kako Livija nije mogla otići u Senat, sam princeps je to morao učiniti umjesto nje i zauzeti se za optuženicu. Međutim, od princepsove intervencije svakako je šokantniji dekret Senata kojim je ispunjena Livijina želja za pomilovanjem.¹⁹⁴ Dekretom *Senatus consultum Pisonae patris* Senat je deklarirao svoju obavezu postupanja prema Livijinoj želji zbog *optime de r(e)p p(ublica) merita*, njezine odlične službe u korist države, pri čemu se posebno ističe koncept *meritum*, koji se uobičajeno koristio za zasluge u javnoj državnoj službi, koju Livija službeno nije imala. Također je zapanjujuće što u dekretu piše da se Livijine želje trebaju poštivati jer po pravu i zaslugi, odnosno zbog njezinih dobrotvornih aktivnosti, ima pravo na najviši utjecaj, *plurimum posse*, što je zapravo fraza kojom

¹⁹² TAC. *Ann.* II.34.2-3; BARRET 2002: 165-166; MUDD 2005: 83; BURNS 2007: 16. Princepsovo pojavljivanje na sudu predstavljalo bi jasan znak da djeluje pod utjecajem svoje majke u korist njezinih prijateljica. Urgulanija se i kasnije odbijala pojaviti na sudu zbog čega je pretor osobno morao doći po njezinu izjavu.

¹⁹³ TAC. *Ann.* II.34.2-3; BARRET 2002: 166-167; MUDD 2005: 82-83. Problemi oko Urgulanije omogućili su Liviji da javnosti i Tiberiju demonstrira svoju utjecajnost.

¹⁹⁴ TAC. *Ann.* III.15.1, III. 17.1-2; BAUMAN 2003: 135; MUDD 2005: 84-85. Pizon je počinio samoubojstvo, ali Plancina je, zahvaljujući Livijinoj intervenciji, proglašena nevinom te je zadržala obiteljsko bogatstvo, zbog čega se pojavila neutemeljena sumnja da je i sama Livija sudjelovala u Germanikovom ubojstvu kako ne bi ugrozila Tiberijevu vlast.

se opisuje *auctoritas* princepsa. Unatoč tome što je ovdje riječ više o moralnoj nego o pravnoj snazi, ipak je riječ o formalnom dokumentu Senata koji Liviji daje *auctoritas* koji nije službeno i javno imala.¹⁹⁵

9.2. SUKOB OKO VLASTI

Budući da je Livija u rimskom društvu imala neupitno iznimnu, ali i dalje neslužbenu poziciju i utjecaj, između nje i Tiberija moralo je doći do razmirica zbog obostranog nezadovoljstva njezinom ulogom u Carstvu. Dok je Livija nastavila postojano jačati svoj utjecaj, Tiberije je sve više razvijao averziju prema njezinoj javnoj ulozi, smatrajući da kao žena ne bi trebala sudjelovati u državnim poslovima.¹⁹⁶ Međutim, Tiberijevo protivljenje njezinoj konstitucionalnoj ulozi ne može se, kao što antički autori navode, shvatiti samo kao osobni animozitet prema Liviji, jer premda joj nije želio dati mjesto u upravi države, omogućio je javno prepoznavanje njezinog posebnog statusa i položaja u državi, o čemu svjedoči njezin božanski status u provincijama, redovito prikazivan na brojnim natpisima i kovanicama diljem Carstva.¹⁹⁷

Unatoč uzdizanju njezine pozicije i moći, pisanja antičkih autora o navodnoj Livijinoj apsolutnoj dominaciji i želji za suvladanjem, pa možda čak i samostalnim vladanjem, svakako su pretjerivanje jer ne postoje konkretni dokazi da je posjedovala samostalnu izvršnu moć, već samo da je drugačije, aktivnije shvaćala svoju ulogu,¹⁹⁸ ali je isto tako jasno da je Tiberije osjećao opasnost od sjene njezinog utjecaja, premda mu je ona ojačala poziciju i pravo na vlast, jer je ideja o utjecaju iz pozadine bila u neskladu s njegovim tradicionalnim principima.¹⁹⁹

¹⁹⁵ WOOD 2000: 83; BARRET 2002: 169-170; MUDD 2005: 85; ANGLEOVA 2015: 74.

¹⁹⁶ TAC. *Ann.* I.14; BARRET 2002: 76-77; MUDD 2005: 86; BURNS 2007: 20. Vjerojatno je više bila riječ o filozofskim nego osobnim razmiricama jer je Tiberije bio vrlo konzervativan i tradicionalan, što je i pokazivao na osobnom primjeru.

¹⁹⁷ DIO. LVII.3.3; BARRET 2002: 162-163; HILLARD 2013: 17. Tiberije kao tradicionalist možda nije podržavao iskazivanje takvih počasti u provincijama te ih vjerojatno nije poticao, ali nije ih niti sprječavao. Istočne provincije, čija je tradicija bila davanje božanskih počasti živim osobama, svakako su predvodile u štovanju Livije.

¹⁹⁸ Suet. *Tib.* 50; TAC. *Ann.* IV. 57; DIO. LVII.12.1-6; BAUMAN 2003: 131, 133; MUDD 2005: 81. U ranijoj historiografiji postojala je teza kako je Livija nastojala postati u svemu vladar u stvarnosti, kad već nije mogla dobiti službenu potvrdu svoga statusa, premda danas povjesničari takvo mišljenje smatraju određenim pretjerivanjem.

¹⁹⁹ BARRET 2002: 147, 162; MUDD 2005: 86; HILLARD 2013: 14. Livija je prema antičkim autorima smatrala kako ima jednako pravo na političko partnerstvo s Tiberijem kao što je imala i s Augustom. Međutim, uključenost Livije u političke poslove za Augusta nije predstavljala problem jer je njezina uloga bila neformalna i mogao je

Najzorniju demonstraciju njihovih različitih pogleda na Livijin status pruža izbijanje požara tijekom kojega je Livija, u skladu sa svojim tradicionalnim javnim djelovanjem, pomogla gasiti vatru. Povjesničari smatraju da se Tiberije usprotivio ovakvoj njezinoj aktivnosti smatrajući je neprikladnom i opasnom za ženu, ali također smatraju kako postoji mogućnost da je bio zabrinut za svoju poziciju jer se vatrogasna brigada također mogla zloupotrijebiti i za vojnu dužnost.²⁰⁰

Tijekom godina, zbog nemogućnosti da se oslobodi majčinog utjecaja, njihov odnos se znatno pogoršao jer je Tiberiju počela smetati ovisnost o Liviji, kao i implikacije da upravo njoj treba zahvaliti na vlasti. Princeps je stoga navodno počeo izbjegavati redovite sastanke s njom kako bi demonstrirao svoju samostalnost u vladanju te je bezuspješno nastojao ograničiti njezino sudjelovanje u političkim i javnim poslovima.²⁰¹ Sukob oko Livijinog prava na interveniranje u javnim poslovima navodno je eskalirao zbog njezine želje da Tiberije u red sudaca uvrsti čovjeka koji je tek nedavno dobio građanski status. Prema Svetoniju, uslijedio je oštar sukob tijekom kojega je Tiberije predbacio Liviji njezin pretjeran i neprihvatljiv utjecaj, na što je ona njemu navodno pokazala Augustova pisma u kojima na ne pretjerano laskav način piše o Tiberiju, čime je također navodno implicirala da zbog svojih zasluga i ona ima pravo sudjelovati u vlasti, premda nema dokaza koji potvrđuju mogućnost postojanja navedenih pisama.²⁰² Budući da nije mogao pobijediti i spriječiti njezino uplitanje u političke i javne poslove, Tiberije se ubrzo povukao na otok Capri jer se, prema antičkim autorima, nije mogao osloboditi majčine dominacije, a nije ju mogao niti otjerati jer je i samu vlast primio od nje. Neovisno o tome koliko su ove glasine točne, one zorno demonstriraju percepciju javnosti o Livijinoj moći i utjecaju.²⁰³ Međutim, ne može se ustvrditi da su Livijina utjecajnost i autoritet bili jedini uzroci konflikta, već je također moguće da je Tiberije preuveličavao određene njezine postupke. O toj mogućnosti svjedoči incident oko posvete Augustove skulpture kod Marcelovog kazališta, kada je Livija u

birati hoće li poslušati njezin savjet, dok se nakon njegove smrti Livijina pozicija značajno promijenila i ojačala. Pri tome je važno naglasiti kako su za Tiberija insinuacije da upravo Liviji duguje vlast bile posebno opasne i neprihvatljive.

²⁰⁰ DIO. LVII.16.2; BARRET 2002: 164; BURNS 2007: 17. Tiberija je navodno uvrijedilo i to što se Livija ponašala kao da je August još živ, zanemarujući njegove ideje o tome kako bi se princepsova majka trebala ponašati.

²⁰¹ SUET. *Tib.* 50; WOOD 2000: 83; BURNS 2007: 17; HILLARD 2013: 17.

²⁰² SUET. *Tib.* 50; BARRET 2002: 176-177; BAUMAN 2003: 137. Među sucima su mogli biti birani pojedinci iz senatorskog i viteškog reda, a kasnije čak i provincijalci, ali ne i novi građani. Imena kandidata bila su javno objavljivana, zajedno sa svećenicima i državnim službenicima. Tiberije je navodno pristao na imenovanje, ali samo ako se upiše da je to provedeno pod pritiskom njegove majke.

²⁰³ TAC. *Ann.* IV.57; DIO. LVII.12.6; WOOD 2000: 83; BAUMAN 2003: 136; BURNS 2007: 17. Razlozi Tiberijeva povlačenja nisu jasni, premda povjesničari smatraju da su ga mogle potaknuti intrige njegovog bliskog savjetnika Sejana.

natpisu stavila svoje ime ispred Tiberijevog, zbog čega je princeps smatrao da je njegovo dostojanstvo povrijeđeno, premda je Livija, kao svećenica Augustova kulta, svakako imala pravo prvenstva.²⁰⁴

9.3. LIVIJINA SMRT

Tiberijevu zabrinutost zbog mogućeg institucionaliziranja Livijine jave uloge dodatno su potaknule izvanredne počasti koje je Senat izglasao za nju nakon što se oporavila od teške bolesti 22. godine, javno demonstrirajući njezinu važnost u Carstvu. *Supplicia*, djela zahvale bogovima i *ludi magne*, velike igre, nisu naišle na Tiberijevo odobravanje jer je smatrao da takve počasti nikako nisu primjerene za ženu.²⁰⁵ Međutim, gotovo istovremeno, kako bi iskazao svoju povezanost s Livijom, potvrđujući na taj način svoje pravo na vlast, Tiberije je izdao kovanicu s prikazom božice Salus te natpisom *Salus Augusta* na aversu, dok je revers sadržavao njegovo ime i titule. Premda kovanica aludira na Livijinu bolest, ona se zapravo ne odnosi na njezino ozdravljenje, već povezuje personificiranu apstrakciju zdravlja s Augustovom kućom, dakle s Tiberijem kao princepsom.²⁰⁶

Da su Tiberijeve sumnje vezane uz želje Senata da učine Livijin status službenim opravdane, potvrđuju počasti koje su za Liviju iskazane nakon njezine smrti 29. godine. Premda razlozi nisu poznati, indikativno je to što Tiberije nije došao na majčin pogreb, koji je odgađao danima, a također se pobrinuo da pogreb bude jednostavan i skroman, navodno u skladu s njezinim željama, čime je jasno nastojao umanjiti njezinu važnost u javnosti, prikazujući je samo kao udovicu i majku princepsa.²⁰⁷ Međutim, za razliku od njega, Senat je iskazao iznimnu velikodušnost prema Liviji, tražeći brojne iznimne počasti za nju, koje nikada ranije nisu bile izglasane za ženu. Osim perioda žalovanja od godinu dana i izgradnje počasnog luka, Senat je

²⁰⁴ TAC. *Ann.* III.64; BARRET 2002: 177; BAUMAN 2003: 135; FREISEBRUCH 2011: 91.

²⁰⁵ TAC. *Ann.* III.64; WOOD 2000: 83; BURNS 2007: 18. Članovi viteškog staleža također su organizirali posebne molitve i žrtvovanja za Livijino zdravlje. Upravo u ovom razdoblju Livija je dobila i već spomenute vestalske počasti.

²⁰⁶ WOOD 2000: 88; BARRET 2002: 93; BURNS 2003: 18. August nikada nije na službene kovanice stavio Livijin lik jer Rimljani, još pod dojmom rata protiv Kleopatre, ne bi tolerirali Livijinu prezentaciju koja bi sugerirala njezin službeni status kraljice, premda je bila javna figura poput Augusta. Liviju je također teško identificirati i na službenim Tiberijevim kovanicama jer ne sadrže inskripcije za identifikaciju niti kao žive žene, niti kao božice.

²⁰⁷ SUET. *Tib.* 51.1-2; TAC. *Ann.* V.1.1-4; DIO. LVIII.2.1-6; BARRET 2002: 215; BAUMAN 2003: 137.

želio uzdići njezin status na službenu razinu, izglasavši joj božanske počasti ravne Augustovima.²⁰⁸ Premda je njezin božanski status odavno bio prisutan u provincijama, ovim činom službeno bi bila priznata kao službena rimska božica, ali i najznačajnija žena u rimskoj povijesti. Međutim, kako bi efikasno spriječio institucionaliziranje njezine javne uloge, Tiberije je odbio sve počasti osim onih najjednostavnijih, tvrdeći da to nije u skladu s njezinim željama te je čak osporio i progonio korisnike njezine oporuke.²⁰⁹ Unatoč Tiberijevim nastojanjima da spriječi uzdizanje Livijinog statusa na konstitucionalnu razinu, ona će tijekom cijelog Julijevsko-Klaudijevskog perioda, ali i stoljećima kasnije, biti slavljena kao jedna od najznačajnijih i najmoćnijih osoba tog perioda, predstavljajući nedostižan uzor svim ostalim ženama koje će naslijediti njezino mjesto. Već je Kaligula osigurao izvršenje njezine oporuke, dok je Klaudije, s ciljem da i sebi uzdigne status, proglasio božanske počasti za Liviju te je službeno štovana kao božanska Augusta zajedno sa svojim suprugom u Augustovom hramu.²¹⁰

10. LIVIJIN PRIKAZ U UMJETNOSTI

Za konstituiranje i opstanak principata ključnim faktorom pokazala se upravo umjetnost, medij kojim se August koristio u propagandne svrhe kako bi svakom Rimljaninu mogao poslati političke poruke o novom poretku. Kako bi uspješno proveo monarhističku propagandu te potaknuo željene društvene promjene, razvio se novi vizualni jezik pomoću kojega je August sebe i članove svoje obitelji prikazivao kao javne modele i primjere tradicionalnih vrijednosti, koje su smatrane ključnima za spas države, te je na taj način omogućena transformacija političkog uređenja.²¹¹ Uz princepsa, jedna od glavnih i najprisutnijih figura ovog procesa bila je,

²⁰⁸ TAC. *Ann.* V.2.1-2; DIO. LVIII.2.1-6; WOOD 2000: 83; BARRET 2002: 219; BURNS 2007: 19. Livijino službeno uzdizanje na status rimske božice konačno bi joj dalo konstitucionalni status u državi te bi na taj način postala ravnopravna Augustu.

²⁰⁹ DIO. LIX.1.4; BARRET 2002: 218-221; BAUMAN 2003: 138.

²¹⁰ SUET. *Calig.* 16.3, *Claud.* 11.3; BARRET 2002: 222-225; BUNSON 2002b: 326; PURCELL 2009: 89. Livija je bila iznimno štovana i nakon Julijevko-Klaudijevskog perioda o čemu svjedoče kovanice s njezinim likom koje su izrađivali kasniji carevi Galba i Trajan. Premda je popularnost njezinog kulta do kraja 2. st. značajno smanjena, Livija je ostala figura kojoj su se Rimljani divili sve do propasti Carstva,

²¹¹ ZANKER 1990: 2, 101; JESSEN 2013: 8. Taj novi vizualni jezik razvio se ponajviše pod helenističkim utjecajima, ali je promovirao kulturnu i društvenu obnovu s naglaskom na povratak običaja predaka, premda se temeljio na idejama novog poretka i nove mitologije Rima koju je August stvarao.

posve netradicionalno, upravo Livija, čija je prominencija i promjena uloga unutar dinastije zahtijevala i stvaranje više različitih prikaza tijekom života.²¹²

Livija je prvi put prikazana na javnoj skulpturi u sklopu počasti koje je dobila 35. god. pr. Kr., javno promovirajući povratak tradicionalnim vrijednostima i moralu, premda je sam njezin prikaz predstavljao značajnu inovaciju za žensku javnu ulogu. Njezin prikaz na kojemu izgleda kao mladolika, ali stroga tradicionalna matrona, odnosno kao utjelovljenje obiteljskih vrлина, ubrzo će postati općeprihvaćen te se neće pojavljivati samo u službenom obliku u Rimu, već i diljem Carstva kao proizvod lokalne proizvodnje.²¹³ Budući da je Livija tijekom života imala status bez presedana, nezabilježen u rimskoj povijesti, bilo je nužno da dobije vizualni prikaz koji demonstrira njezinu izuzetnost, stoga je redovito reprezentirana s naznakama božanskog, čak i u Rimu gdje politički osjetljiva situacija nije dozvoljavala netradicionalne prikaze. Najčešće je poistovjećivana i prikazivana kao Cerera, rimska božica plodnosti i idealnih ženskih vrлина te majčinstva, ali i kao božica Junona, Vesta, Hera te Venera.²¹⁴ Poza u kojoj je Livija prikazana, kao i njezina odjeća, frizura i karakteristike lica predstavljaju značajne komponente vizualnog prikaza koje otkrivaju različite faze reprezentiranja njezine javne uloge. Livijine skulpture podijeljene su u četiri tipa te svaki reprezentira određenu fazu njezinog života: Marbury Hall, Faiyum, Kiel/Salus te Diva Augusta.²¹⁵

Najstariji tip predstavlja Marbury Hall te je moguće da imitira njezin prikaz iz 35. pr. Kr. na kojemu je Livija prikazana lagano produljenog lica, kosih očiju te s tradicionalnom *nodus*, čvor, frizuroum. Faiyum fazu također karakterizira *nodus* frizura, premda u opuštenijem obliku te ovalno lice, manja usta i veći nos, odnosno odlike lica koje poprilično sličje Augustovima.²¹⁶

²¹² BARTMAN 2012: 415; JESSEN 2013: 2. Livija je tijekom života okupirala važnu poziciju žene i majke princepsa, a nakon života slavljenja je kao prabaka Kaligule i Klaudija te Nerona.

²¹³ DIO. XLIX. 38.1; WOOD 2000: 88; BARTMAN 2012: 416. Carske radionice stvarale su skulpture koje su potom kao modele izrade koristile radionice u provincijama, što je rezultiralo širenjem prepoznatljivog prikaza s manjim varijacijama u skladu s lokalnim običajima.

²¹⁴ WOOD 2000: 80; STIRLING 2006: 78; BARTMAN 2012: 416.

²¹⁵ BARTMAN: 416; JESSEN 2013: 17. Klasifikacija je određena prema izraženim i zajedničkim karakteristikama prikaza.

²¹⁶ WOOD 2000: 77; BARTMAN 2012: 416. Faiyum faza predstavlja najpopularniji tip Livijinog prikaza te spaja republikanski tradicionalizam s idealiziranjem koje implicira njezine božanske odlike. Smatra se da je nastao prije Augustove smrti dok je Kiel/Salus faza nastala tijekom Tiberijeve vladavine.

Slika 1. Portret Livije Druzile, Marbury Hall faza, Liverpool Museum

Slika 2. Portret Livije Druzile, Fayum faza, Nys Carlsberg Glyptotek

Za razliku od prijašnjih faza, Kiel/Salus ne obilježava *nodus*, već kosa podijeljena u valove te skupljena na vratu. Lice također više nije ovalno, nego slično Tiberijevom s trokutastim licem, većim ustima, bradom te očima, čime je naglašena njihova bliska povezanost. U

posljednjoj fazi, nazvanoj Diva Augusta, Livija je prikazana s prethodno spomenutom frizurom i diademom te s ikonografskim elementima božice, koji sugeriraju njezin božanski status.²¹⁷

Slika 3. Portret Livije Druzile, Kiel/Salus faza, Antikensammlung

Slika 4. Portret Livije Druzile, Diva Augusta, Musée du Louvre

²¹⁷ JESSEN 2013: 28. Često je prikazivana s rogom izobilja, snopom žita ili cvjetnom krunom te s velom. Ova faza svakako je nastala nakon proglašenja njezinog božanskog statusa.

Premda je Livija na svakom portretu prikazana kao lijepa i mlada žena, njezini pojedinačni ili grupni prikazi morali su naglašavati stvarne ili fiktivne obiteljske veze, zbog čega je ponekad fizionomijom nalikovala svome mužu Augustu, a ponekad sinu Tiberiju, ali uvijek promovirajući ideologiju dinastije.²¹⁸

²¹⁸ BARTMAN 2012: 417; JESSEN 2013: 30.

11. ZAKLJUČAK

Livija Druzila, žena i majka princepsa, utemeljiteljica prve rimske dinastije, jedna je od najznačajnijih i najutjecajnijih žena u rimskoj povijesti. Do tada nepoznatu ulogu rimske carice Livija je uspjela definirati u skladu sa svojim željama i dati joj stvarno značenje na temelju vlastitog djelovanja i ponašanja, postavši nedostižan model za sve nasljednice njezine pozicije. Livija možda nije najmoćnija žena u povijesti koja se nalazila na toj poziciji, ali svakako je najznačajnija jer su je iznimno osobno bogatstvo i poseban status koji ju je uzdigao iznad zakona učinili nezapamćenim presedanom, omogućivši joj da djeluje prema vlastitoj inicijativi te da stekne značajnu moć i utjecaj.

Premda je Livija Druzila tijekom cijeloga života uživala izniman status bez presedana, nastojanje da se definira utjecaj koji joj je taj status omogućio nailazi na određene poteškoće. Političke i društvene okolnosti ranoga Carstva koje su omogućile i potaknule izvanredno uzdizanje njezine pozicije istovremeno su i onemogućile njezino formaliziranje, što je posljedično ograničilo Livijin utjecaj na privatnu i neformalnu sferu koju je teško otkriti. Međutim, unatoč nužnoj skrovitosti Livijina djelovanja, kritička analiza izvora, kao i rezultati istraživanja njezinog javnog djelovanja te popularnost i poštovanje koje je budila kod suvremenika, jasno potvrđuju da je Livija uistinu bila značajna i utjecajna osoba.

Kako bismo mogli razumjeti navedeni utjecaj Livije Druzile, nužno je prvenstveno razmotriti na čemu se on temeljio. Status *mater familiae* vladajuće i svemoćne obitelji omogućio je Liviji da preko muških članova obitelji privatno i kontinuirano utječe na javna i politička pitanja, dok su joj njezina ekonomska moć i status ikone, koju je stekla programom društvene obnove, omogućili da stvori izniman društveni utjecaj te potporu sveopće javnosti. Daljnje istraživanje njezinog utjecaja također otkriva da se on tijekom godina razvijao u dvije kontinuirane faze. Prvu fazu karakterizira njezin partnerski odnos s Augustom koji je za Liviju bio iznimno koristan i poticajan, ali je istovremeno bio i neravnopravan te za Augusta posve proizvoljan, jer nije omogućio Liviji da stekne službenu poziciju niti ovlasti za samostalno djelovanje. Međutim, za razliku od prethodne faze koju obilježava ovisnost o Augustu, iduća faza, koja se odvija u vrijeme Tiberijeve vladavine, obilježena je relativno slobodnijim

isticanjem Livijina utjecaja jer je zahvaljujući svom statusu moralnog autoriteta Livija stekla stvarnu moć i utjecaj u društvu i politici, koji unatoč njezinim nastojanjima nisu dobili službenu potvrdu. Važno je također istaknuti kako se Livijin utjecaj na politiku prvih careva nije manifestirao samo direktno već i indirektno jer je Livija svoj izniman društveni utjecaj koristila prvenstveno kako bi popularizirala i učvrstila vladavinu prvih rimskih careva.

Iz ovoga istraživanja može se zaključiti kako je Livija imala stvarni utjecaj i moć koji su zbog društvenih i političkih okolnosti morali biti ograničeni na tajnu, privatnu sferu. Ali ta Livijina utjecajnost, čak i u najvećem opsegu, ovisila je prvenstveno o muškarcima s kojima je bila povezana, a preko kojih je mogla utjecati na javna i politička zbivanja u Carstvu.

Istraživanje Livije Druzile kao političkog faktora nalazi se tek u začetima te pobuđuje relativno slab interes povjesničara koji se većinom fokusiraju na njezinu biografiju. Stoga sam u ovome radu nastojala što detaljnije istražiti različite mogućnosti i područja njezinog javnog djelovanja te prikazati ih na što objektivniji način, uzimajući u obzir društvenu i političku problematiku toga vremena koja je iznimno utjecala na Livijino javno djelovanje.

12. POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. <i>Portret Livije Druzile, Marbury Hall faza, Liverpool Museum.</i> Preuzeto iz JESSEN 2013; 108.....	53
Slika 2. <i>Portret Livije Druzile, Fayum faza, Nys Carlsberg Glyptotek.</i> Preuzeto iz JESSEN 2013: 112.....	53
Slika 3. <i>Portret Livije Druzile, Kiel/Salus faza, Antikensammlung.</i> Preuzeto iz JESSEN 2013: 113.....	54
Slika 4. <i>Portret Livije Druzile, Diva Augusta, Musée du Louvre.</i> Preuzeto iz JESSEN 2013: 119.....	54

13. POPIS KRATICA

Dio. = Dio Cassius

Gai. =Gaius

Inst.=Institutiones

Ovid. = Ovidius

Ex. Pont. = Ex Ponto

Fast. =Fasti

Trist. = Tristia

Quint. = Markus Fabius Quintilianus

Inst. Orat.=Institutio Oratoria

Plut. =Plutarchus

Ant. = Markus Antonius

Suet = Suetonius

Aug=Augustus

Tib=Tiberius

Claud = Claudius

Tac = Tacitus

Ann = Annales

Vell. Pat. – Velleius Paterculus

14. BIBLIOGRAFIJA

14.1. Izvori

CASSIUS DION, *The Roman History*. New York: LCL, 1987.

GAJ, *Institucije*. Beograd: Nolit, 1982.

KVINTILIJAN, *Obrazovanje govornika*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1985.

OVIDIUS, *Opera omnia: Tom 3: Fasti; Tristia; Epistolae ex ponto; Ibis; Fragmenta*.

PATERKUL VELEJ, *Rimska povijest*. Zagreb: Biblioteka Latina & Graeca, 2006.

PLUTARCH, *Parallel lives*. New York: Start Publishing, 2012.

SVETONIJE, *Dvanaest rimskih careva*. Zagreb: Naprijed, 1978.

TACIT, *Anali*. Zagreb: Matica hrvatska, 1970.

14. 2. Literatura

LIGHTMAN, B., LIGHTMAN, M.

A to Z of Ancient Greek and Roman Women, s.v. Livia, New York, 2007.: 188-192.

ALSTON, R.

(2015) *Rome's revolution: Death of the Republic & Birth of the Empire*. Oxford: University Press.

ANGLEOVA, N. D.

(2014) *Sacred Founders; Women, Men, and Gods in the Discourse of Imperial Founding, Rome through Early Byzantium*. Oakland, University of California Press.

BARTMAN, E.

(2012) Early Imperial Female Portraiture U: JAMES, L. S. DILLON, S. (ur.) (2012) *A companion to Women in the Ancient World*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.: 414-423.

BARRET, A. A.

(2002) *Livia; First Lady of the Imperial Rome*. New Haven & London: Yale University Press.

BAUMAN, A. R.

(2003) *Women and politics in Ancient Rome*. Taylor & Francis e-Library

BEARD, M.

(2015) *SPQR: A History of Ancient Rome*. London: Profile Books LTD.

BRITTAIN, A.

(2004) *Roman Women*. Philadelphia: George Barrie & Sons, Publishers.

BUNSON, M.

(2002a) *Encyclopedia of the Roman Empire*, s.v. Augustus, New York, 2002: 57-61.

(2002b) *Encyclopedia of the Roman Empire*, s.v. Livia. New York: 326.

BURNS, J.

(2007) *Great women of Imperial Rome: Mothers and wives of the Caesars*. London-New York.

CORBIER, M.

(1995) Male power and legitimacy through women: the domus Augusta under the Julio-Claudians U: HAWEY, R., LEVICK, B. (ur.) (1995) *Women in antiquity: new assessments*. London: Routledge.

SALISBURY, J.

Encyclopedia of Women in the Ancient World, s. v. Livia. Oxford, 2001., 194-196.

FREISENBRUCH, A.

(2011) *Caesars' Wives: Sex, Power, and Politics in the Roman Empire*. New York: Atria Books.

GOLDSWORTHY, A.

(2014) *Augustus, First Emperor of Rome*. New Haven & London: Yale University Press.

HALLET, P. J.

(2012) Women in Augustan Rome U: JAMES, L. S., DILLON, S. (ur.) (2012) *A companion to Women in the Ancient World*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.: 372-385.

HEMERLIJK, A. E.

(2004) *Matrona Docta: Educated women in the Roman élite from Cornelia to Julia Domna*. New York: Routledge.

HILLARD, T.

(2013) „Livia Drusilla“. *Groniek* 198: 5-22.

JESSEN, E. K.

(2013) „Portraits of Livia in context: an analysis of distribution through the application of geographic information systems“ Ph.D. diss., Iowa City: University of Iowa.

KUNST, C.

(2008) *Livia: Macht und Intrigen am Hof des Augustus Gebundene*, Stuttgart: Klett-Cotta

MUDD, M.

(2005) *I, Livia: The Counterfeit Criminal. The Story of a Much Maligned Woman*. Bloomington: Trafford Publishing.

MACLACHAN, B.

(2013) *Women in Ancient Rome: A Sourcebook*. London: Bloomsbury Publishing Plc.

MACMULLEN, R.

(1986) *Women's Power in the Principat*. Klio No. 68, Universität Münster: 434-443.

POMEROY, S.

(1995) *Goddesses, Whores, Wives and Slaves*. New York: Schocken Books.

POTTER, S. D.

(2006) *The Transformation of the Empire: 235–337 CE* U: POTTER, S.D. (ur.) (2006) *A Companion to the Roman Empire*. Oxford: Blackwll Publishing: 153-157.

PURCELL, N.

(2009) *Livia and the Womanhood of Rome* U: EDMONDSON, J. (ur.) (2009) *Augustus*. Edinburgh: Edinburgh University Press: 165-197.

ROWE, G.

(2006) *The Emergence of Monarchy: 44 BCE–96 CE*. U: POTTER, S. D. (ur.) (2006) *A Companion to the Roman Empire*. Oxford: Blackwll Publishing: 114-125.

STIRLING, L.

(2006) „Art, Architecture, and Archaeology in the Roman Empire“. U: POTTER, S. D. (ur.) (2006) *A Companion to the Roman Empire*. Oxford: Blackwell Publishing: 75-97.

TAKÁCS, S.

(2008) *Vestal Virgins, Sybils and matrons*. Austin: University of Texas Press

TREGGIARI, S.

(2007) *Women in the Time of Augustus* U: GALINSKY, K. (ur.) (2007) *The Cambridge Comapanio to the Age of Augustus*. New York: Cambridge University Press: 130-151,

WALLACE-HADRILL, A.

(2009) Family and Inheritance in the Augustan Marriage Laws U: EDMONDSON, J. (ur.)
(2009) *Augustus*. Edinburgh: Edinburgh University Press: 250-275.

WOOD, E. S.

(2000) *Imperial Women: A Study in Public Images, 40 BC-AD 68*. Leiden: Koninklijke Brill NV.

ZAGER, I.

(2014) „The Political role of Women of the Roman elite, with the particular attention to the autonomy and influence of the Julio-Claudian Women“ Ph.D.diss., University of South Africa.

ZANKER, P.

(1990) *The Power of Images in the Age of Augustus*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.

SAŽETAK

Livia Drusilla, wife of the first Roman emperor Augustus, was one of the most influential women of ancient Rome. Thanks to her prominent social position and key role in Augustus program of social renewal, Livia was able to impose herself as close associate and adviser of emperors. After his death, and during their reign of her son Tiberius, Livia's position and influence have dramatically risen, which ultimately resulted in conflict over Livia's right to participate in public and political activities.

Although her authority (*auctoritas*) and actual position have never been publicly admitted because of unfavorable social circumstances, the Roman society has still recognized her impact on the Roman Empire for which she became the first woman with divine status.

Ključne riječi: Livija Druzila, program društvene i moralne obnove, tajni utjecaj, *auctoritas*, princeps